

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1938.

Andra kammaren.

Nr 14.

Onsdagen den 23 februari.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogos var efter annan Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till jordbruksutskottet propositionen, nr 131, angående statsunderstödd premiering av mindre jordbruk m. m.;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 132, angående förbättrade pensionsförmåner för f. d. stationskarlen vid statens järnvägar F. R. Törnqvist; och

nr 133, angående tilläggspension åt generaldirektören och chefen för telegrafverket greve H. A. Hamilton; samt

till statsutskottet propositionen, nr 134, angående bidrag till internationell hjälpverksamhet till förmån för hemlösa barn i Spanien.

§ 2.

Härefter föredrogs herr *Anderssons* i Rasjön vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framställa spörsmål om handläggningen hos Kungl. Maj:t av riksdagens år 1936 avlätna skrivelse angående utredning av dels frågan om föreningsrättens normering genom lagstiftning dels ock frågan om lagstiftning om vissa ekonomiska stridsåtgärder; och blev ifrågavarande anhållan av kammaren bifallen.

§ 3.

Till avgörande företogs bevillningsutskottets betänkande, nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. *Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande.*

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Henriksson**: Herr talman! I utskottets föreliggande betänkande har utskottet fört vissa resonemang beträffande detaljhandelspriserna på socker. Utskottet påpekar här, att i samband med regleringens första genomförande 1932 förelåg en framställning om att man skulle se till, att detaljhandelspriserna på socker på något vis klämdes samman. Sedermera hava, som utskottet påpekat, dessa regleringsfrågor varit uppe, och när det är fråga om detaljhandelsmarginalen, har otvivelaktigt viss utjämning skett sedan 1932.

Emellertid har utskottet här anförts en del siffror, som skola visa, hur

Andra kammarens protokoll 1938. Nr 14.

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)
sockerpriserna på olika orter ställa sig. Det är med anledning av dessa siffror som jag skulle vilja säga några ord.

Utskottet säger här, att av de tillgängliga uppgifterna — det skulle alltså vara dessa siffror — torde tydligt framgå, att de åtgärder, som föranletts av det av 1932 års riksdag gjorda uttalandet rörande »*utjämning av detaljhandelsmarginalen*», i varje fall icke lett till bestående resultat. Det säger vidare: »Med hänsyn härtill och då fråga är om prissättningen å en vara, som är föremål för statliga regleringsåtgärder, finner utskottet, att frågan om en utjämning av detaljhandelspriserna å socker bör upptagas till förnyat övervägande.»

Det vore av ett visst intresse att veta, vad utskottet här menar med en »utjämning av detaljhandelsmarginalen». Det är nämligen så, att å en hel del orter äro detaljhandelsmarginalerna för närvarande undernormala. Det vore av ett visst intresse att veta, huruvida utjämningen då även skulle innebära en förbättring för dessa orters vidkommande.

De siffror, som utskottet har tagit med, röra först medeltalet för hela riket. De äro hämtade ur »Sociala meddelanden». De avse detaljhandelspriserna å bitsocker. Då vill jag först och främst påpeka, att bitsocker ju är den mindre varugruppen på detta område, och det otvivelaktigt dominerande varuslaget är strösocker, som ligger lägre i pris.

Vad angår dessa medeltal, har jag vidare den uppfattningen, att de följa utvecklingen, om man ser dem relativt. Men man måste påpeka, att dessa siffror, som ju kunna betraktas som noteringssiffror, dock icke äro effektiva siffror. Ty som det är var och en bekant, lämna butikerna ju återbäring på gjorda inköp, och denna återbäring varierar ganska betydligt i olika delar av landet.

Det medelpris å bitsocker, som angives för år 1937, 48 öre, är ett pris, som jag tror ger en riktig bild av läget. Där hava ju medverkat priserna på orter, som ligga, som jag nyss nämnde, under det normala.

Om man sedan ser på de medelpriser å olika orter, som äro utgångspunkt för utskottets slutsatser, så råda ju där, som utskottet påpekar, vissa skillnader. Men jag vill ännu en gång understryka, att dessa priser äro noteringspriser och icke effektiva priser för konsumenterna. Jag kan som exempel nämna, att i Hälsingborgs stad har man en återbäring i olika distributionsformer av detaljhandeln, som uppgår till sju procent. Det blir alltså 3.2 öre mindre än det pris på 47 öre, som står upptaget i tabellen. För Stockholms vidkommande upptages ett pris på 45 öre. Det är otvivelaktigt, att i Stockholm har konkurrensen pressat ned priset på dessa varor, så att det ligger under normal avans inom detaljhandeln. För artikeln bitsocker rör det sig om mellan 8 och 8.5 procent. På detta pris skall alltså detaljhandlaren bestrida sina kostnader och erhålla skälig ersättning för eget arbete. För strösockrets vidkommande ligger avansen vid ungefär 6.5 procent.

Det är just på den punkten, som jag är intresserad av att veta, om man även tagit hänsyn till de orter, där undernormal avans föreligger.

Om man ser på tabellen i övrigt och utgår från medelpriset, 48 öre, kan jag icke förstå annat än att det endast finnes två orter i denna tabell, nämligen Umeå och Kiruna med respektive 52 och 54 öre, som skulle kunna uppvisa onormala siffror. Det är svårt att exakt visa, vad det beror på. Men vi få icke glömma, när det gäller Norrland, att sockret får tagas dit upp och lagras längre tid än förhållandet är här nere av den anledningen, att man fraktar vid öppet vatten. Därigenom bliva kostnaderna högre. I varje fall torde det finnas möjlighet att undersöka anledningen till att dessa två priser äro övernormala och få rättelse till stånd.

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)

Herr talman! Jag har velat göra dessa erinringar och vore, som sagt, intresserad av att få veta, om utskottet här även har tänkt på de orter, där otvivelaktigt en undernormal prisbildning föreligger. Jag vill hoppas att, om nu statens sockernämnd skall se på det här förhållandet, man även tar hänsyn till dessa orter, så att de kunna komma upp till normal nivå.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr **Anderson** i Norrköping: Herr talman! Då den ärade talaren icke gjorde något yrkande, skulle jag ha kunnat underlåta att replikera honom. Men jag vill icke att någon åhörare av hans anförande skall få den uppfattningen, att utskottet velat gå in på ett område, som det ingalunda varit utskottets avsikt att beträda, nämligen frågan om skäligheten av den avans, som detaljhandlaren har på socker. Det framgår tydligt, tycker jag, av utskottets yttrande, att vad utskottet anmärkt på är den alltför stora spänningen mellan detaljhandelspriserna på olika orter. När 1932 års riksdag ansåg ett påpekande vara nödvändigt på grund av uppgifter, som visade, att spänningen var 7 öre mellan högsta och lägsta pris på olika orter, och man nu kan konstatera, att spänningen är 9 öre, är det säkerligen fullt befogat att göra det uttalande, som förekommer i utskottets utlåtande.

Av uppgifter, som varit för utskottet tillgängliga, har framgått, att även vinsten å detaljhandeln med socker är mycket varierande. Jag skall gärna giva den ärade talaren rätt i att man som regel icke kan tala om någon oskälighetsvinstprocent för detaljhandeln med socker. Det har icke heller varit utskottets mening att påstå något sådant. Vad utskottet velat vända sig mot är den alltför stora olikheten i detaljhandelsprisernas nivå på olika orter. Det är klart, att man icke förbisett en sådan omständighet, som herr Henriksson påpekade, nämligen att i vissa fall en återbäring till kunderna kan verka prisreducerande.

Den ärade talaren slutade med att uttala förhoppningen, att statens sockernämnd skulle beakta även de synpunkter, som han har anført, om utredningen anförts åt denna institution. Jag är övertygad, att så kommer att ske. Jag hoppas, att statens sockernämnd skall framlägga en utredning, som ger full rättvisa åt olika intressen och möjligen också skingrar de missuppfattningar i fråga om detaljhandelsprisernas större eller mindre skälighet, som kunna finnas på enstaka håll. I så fall tror jag, att icke minst detaljhandlarna hava anledning att vara tillfredsställda med en sådan utredning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 5 mars 1937 (nr 61) angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m.

Genom en den 4 februari 1938 dagtecknad, till utrikesutskottet hänvisad proposition, nr 81, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 5 mars 1937 (nr 61) angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m.

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien.

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehåft följande i anledning av propositionen inom andra kammaren väckta motioner, nämligen nr 356 av fru Rönn-Christiansson m. fl. och nr 358 av herr Flyg m. fl., i vilka hemställdes, att riksdagen måtte avslå ifrågasvarande proposition.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med avslag å motionerna II: 356 och 358, antaga följande förslag till

Lag

om fortsatt giltighet av lagen den 5 mars 1937 (nr 61) angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m.

Härigenom förordnas, att lagen den 5 mars 1937 angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m.¹, vilken lag gäller till och med den 28 februari 1938 eller den tidigare dag Konungen förordnar, skall äga fortsatt giltighet till och med den 28 februari 1939 eller den tidigare dag Konungen förordnar.

¹ Beträffande 4 § se SFS 1937: nr 275.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr Flyg: Herr talman! Då denna fråga föregående år första gången förelåg för riksdagens prövning, framställdes från den socialistiska gruppen avslagsyrkande. Detta avslagsyrkande motiverades bland annat med ett påpekande, att man genom den föreslagna lagen mycket tydligt kränkte obestridda demokratiska rättigheter, med andra ord, man stiftade en lag, som stadgade såsom brottsligt, att en medborgare av övertygelse och känsla ville göra sin insats, giva sina krafter, ja, måhända sitt liv i kampen för en idé, vilken han såg angripen. Denne medborgare skulle kunna åläggas antingen bötesstraff eller straff med fängelse och — med andra ord — stämplas såsom brottslig.

Jag tror, att i det avseendet fanns inom kammaren icke mer än en mening. Det var, att vår tolkning av det föreliggande lagförslaget i detta avseende var riktig. I den argumentation, som man använde sig av från deras sida, vilka ansågo, att lagen likväl skulle antagas, hävdades, att den enskilde medborgarens intressen måste i fall sådana som det här föreliggande underordnas det intresse, som var större, nämligen statens intresse. Jag ifrågasätter, herr talman, huruvida vi under förhållanden sådana som de nu rådande och då vi se, hur de statliga intressena inom vissa betydelsefulla områden i världen helt förkväva människornas och individernas intressen, huruvida vi här i detta land, som säger sig vara en utpost för demokratien och liksom en fyrbåk för den demokratiska idén, hava råd att i en sådan angelägenhet som den här ifrågasvarande ursäktat ett ståndpunktstagande såsom det, det nu gäller, med en dylik argumentation, att staten är det stora, vitala, som står över individen.

Jag vet till fullo, herr talman, att det finnes ingen individuell frihet, som icke måste vara bunden av vissa gemensamma former och inom vissa gemensamma ramar. Men om jag i dag går och undersöker, vad som är det verkliga motivet för statens ingripande och statens överhöghet över individens frihet, över individens demokratiska rättighet i detta fall, finnes ingenting kvar, som gör, att man kan här hävda statsintresset såsom det mera dominerande, mera värt än det jag här pekat på, nämligen individens, medborgarens, demokratiska rättighet. Det skälet för ett avslagsyrkande består alltså även i år. Och ingen

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

av dem, som i denna kammare eventuellt vilja gå upp och försvara det nu föreliggande förslaget från utskottet, torde kunna anföra ett enda argument, som håller, om det gäller att från sådana utgångspunkter motivera vad man nu föreslår riksdagen att ännu en gång stadfästa och utsträcka för en viss tid framåt.

Det är också på det sättet, herr talman, att vi här i denna kammare, den folkvalda delen av Sveriges riksdag, icke behöva tvista om, icke behöva offra någon tid på diskussion om att det man nu föreslår oss att ännu en gång besluta står i strid mot en mycket bred och djup allmän mening ute bland folket. Den, som kan påstå någonting annat, skulle jag vilja vädja till att anföra denna sin uppfattning och även bevisa densamma. Jag har i de mest skilda delar av landet och ifrån olika håll både i politiskt och annat avseende fått mycket tydliga bevis för, att man anser denna del av den s. k. non-interventionspolitiken och Sveriges insats i densamma såsom en kränkning dels mot vad jag här redan riktat uppmärksamheten på, medborgarnas frihet, och dels å andra sidan mot den demokratiska idén överhuvud taget.

Det vore, herr talman, ytterst intressant att få höra de ledamöter av riksdagen, som nyligen under stor offentlighet varit på besök nere i det demokratiska Spanien, exempelvis herr Andersson i Ovanmyra, uttala sig om den demokratiska spanska sidans uppfattning om de åtgärder, vilka vi här hava att göra med.

Vi behöva icke tvista om, att den lagstiftning, det här är fråga om, är objektivt en lagstiftning mot den sida i det spanska inbördeskriget, som den svenska riksdagen nyligen genom fyra inofficiella representanter besökte. Det är en lag, som vi, när lagen i fjol antogs för första gången, visste skulle komma att verka till den parts nackdel, med vilken riksdagen nyligen velat visa, att den sympatiserar. Det är en lag, vilken vi visste icke skulle komma att gälla för de länder, de stater, de parter, som finnas på den andra sidan och som, då lagen stadfästes, redan hade kränkt detta förbud, som lagen skulle upprätthålla, och som hava kränkt det också under det år, som nu gått.

Är det utrikesutskottets ledamöter obekant, att den italienska diktatorn endast för några månader sedan tackade sina trupper för den seger, som de hade vunnit uppe i baskernas land? Har detta ingenting att säga oss? Säger det oss inte, att detta är ett förslag till åtgärder, med vilka man liksom vill upprätthålla en fiktion, som ingen människa tror på, nämligen att man avspärrar det område, där inbördeskriget utkämpas, från främmande militär hjälp. I själva verket medverka vi på detta sätt till en åtgärd i internationellt avseende, vilken enligt vad hela världen och mänskligheten är medveten om, är ett enda stort bedrägeri. Är det värdigt den svenska riksdagen att delta i åtgärder av denna karaktär? Är det verkligen så långt gånget på vägen utför mot den totalitära statens införande i detta land, att vi nu begåvas med ett enhälligt utskottsutlåtande i en fråga, som ur rent demokratiska synpunkter faktiskt ligger till på detta upprörande sätt?

Utskottet gör ett vagt försök att försvara sitt förslag. Utskottet säger nämligen: »Såsom ett led i detta samarbete» — mellan enligt utskottet praktiskt taget alla europeiska regeringar inom non-interventionskommittén — »kräves naturligen, att 1937 års svenska lag om åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget erhåller förlängd giltighet.» Jag skall inte uppta någon tvist med utskottet om riktigheten av denna utskottets uppfattning. Jag tillåter mig emellertid betvivla, att vad vederbörande här säger är med sanningen överensstämmande. Jag erinrar om, att när vi i fjol fattade det ödesdigra beslut, som är utgångspunkt för det förslag, som nu föreslås till antagande, det-

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

ta skedde utifrån den förutsättningen, att respektive regeringar och i detta fall den svenska skulle få folkrepresentationens godkännande av ett lagförslag med den inriktning, varom här är fråga. Nu har man ju alltid möjlighet att säga, att om vi i följd sade A så är det i konsekvensens namn nödvändigt att i år säga B. Det är möjligt att man nu kan komma med en sådan argumentation, men jag anser den inte vara tillräckligt hållbar för att man skall kunna komma till en formulering sådan som den utskottet i dag enhälligt har lagt fram för riksdagen.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka avslag på det föreliggande utskottsutlåtandet. Jag gör detta med utgångspunkt från tvenne huvudmotiv, nämligen dels att det här gäller en kränkning av principiell karaktär och tillika möjligen också av prejudicerande art av de medborgerliga fri- och rättigheter, om vilka det i dag är viktigare än någonsin att slå vakt inte blott i ord på valmöten utan även i beslut och handling, och dels med hänvisning till det konkreta stridsfall, som lagförslaget har avseende på. Jag gör det med utgångspunkt från den uppfattningen att denna lags vidareantagande ingenting annat innebär än en handräckning åt den part, som de demokratiska staterna minst av allt och varken direkt eller indirekt böra hjälpa i den upprörande gärning, som vederbörande utför inom det lands gränser, där denna strid utkämpas.

Med denna motivering, herr talman, ber jag att få yrka avslag på det föreliggande förslaget.

Fru Rönn-Christiansson: Herr talman! Ingen verkligt allvarligt tänkande människa kan i dag stå likgiltig inför det som timar nere i Spanien. Vad ha då vi och hela världen lärt av det spanska kriget? Jo, vi kunna i dag konstatera tre klara fakta och då först, att Franco för länge sedan skulle ha varit besegrad, om inte till hans undsättning kommit hjälp från andra stater. Den lagliga spanska regeringen har däremot blivit utsatt för en regelrätt blockad, och hela världen vet varifrån Francos »frivilliga», som ingenting annat äro än reguljära trupper, stamma. Tyska och italienska mödrar fråga i dag Hitler och Mussolini, vart deras söner tagit vägen.

För det andra konstatera vi i dag den rovdjursmentalitet som är fascismens egenart och som den är så angelägen att visa. Det är här inte fråga om ett krig i vanlig bemärkelse. Det är inte ett krig i vanlig bemärkelse att visa sin styrka mot de mest värnlösa och mot de svagaste och när man, som Franco-banditerna i dag göra, öppnar eld mot sjukhus och kulturbyggnader, mot bönderna i fredligt arbete på åkrarna och mot flyende äldre, som släpa sitt fattiga bohag med sig. Man håller sig inte ens »inom ramen av krigslagarna» för att citera Georg Branting på ett möte den 18 februari i år. På detta möte fastslogs av samtliga talare, nämligen de fyra riksdagsledamöter, som varit i tillfälle att besöka Spanien, den rovdjursmentalitet och de bestialiska åtgärder, som Franco och hans banditer i dag göra sig skyldiga till.

För det tredje konstatera vi, vilket för varje dag blir alltmera klart, att striden gäller försvaret av demokratien i Spanien. Det blir allt svårare att hålla liv i lögnen, att striden gäller för eller mot kommunismen. Det är ju under fältropet: »ned med kommunismen», som fascisterna i de olika staterna, när det gäller att erövra råvarukällorna, dra i härnad. Men i dag förstå allt fler och fler, att det gäller försvaret av demokratien där nere.

Det är dessa fakta vi konstatera. Vi som leva i ett demokratiskt samhälle vilja givetvis värna demokratien mot fascismen. Det goda har det spanska kriget haft med sig — om man nu överhuvud taget kan begagna det ordet i samband med krig — att det öppnat ögonen på massor av människor och lärt

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

dem att fredens verkliga försvarare, de verkliga fredsvännerna i dag med vapen i hand måste försvara sin ställning.

Vidare få vi slå fast, att vår demokrati är beroende av att den lagliga regeringen i Spanien vinner detta krig. Aptiten växer, medan man äter, heter det ju, och de små demokratiska staterna kunna få stå och vänta på sin tur. Värnandet av demokratien betyder givetvis också ett uppbyggande och ett stärkande av densamma. Det är med detta för ögonen, som vi i vår motion yrkat avslag på fortsatt giltighet av den lag, som tillkom under föregående år. Vi hyste vid lagens tillkomst inga illusioner om, att densamma skulle innefatta något effektivt stöd såsom ett led i den internationella övervakningen. Det har ju också visat sig under det år som gått, att lagen inte haft någon praktisk betydelse. I dag få vi ett erkännande härav i utskottsutlåtandet av följande lydelse: »Överenskommelsen om non-interventionen har, såsom känt är, ingalunda av samtliga till densamma anslutna stater respekterats. Ett betydande antal av de i inbördeskriget deltagande utlänningarna har otvivelaktigt inkommit i landet efter överenskommelsens slutande, och krigsmateriel har likaså införts i strid mot non-interventionsöverenskommelsen.»

Med andra ord: Denna lag, som ingick som ett led i den internationella övervakningen, har satts ur spel. Under sådana förhållanden kan man med fog ställa frågan: varför skall det demokratiska Sverige upprätthålla en lag, som bevisligen ej hjälper den lagliga spanska regeringen?

Vi böra hålla i minnet, att de som frivilligt resa till Spanien göra detta av ideella motiv. Detta är ett hopp och ett gott omen för vad som slumrar inom svensk arbetarungdom just nu och vad denna ungdom just nu tycker. Det är naturligt att just ungdomen skall hysa ideal. För dem som genom sitt handlande verka fostrande på andra, för dem som ge det enda de ha att ge, nämligen sitt fattiga liv, i kampen för demokratien, för dem som äro medvetna om att de måste kämpa för demokratien på mark som inte är svensk, för sådan ungdom, för sådana människor stiftar man inte lagar av denna art, och vi ha heller ingen rätt att kriminalisera deras handlande. Utskottsutlåtandet rimmar dåligt med vad majoriteten av den svenska arbetarklassen tänker. Hän-syn och respekt för det allmänna rättsmedvetandet ha inte fått någon plats i utskottets utlåtande. Livet självt har satt lagen ur spel, och den kommer hädanefter att endast verka som en död bokstav — med andra ord icke alls.

Herr talman! Med vad jag här anført och i medvetande om att vår motion är en tolk just för det allmänna rättsmedvetandet i denna fråga ber jag att få yrka bifall till motionen.

Herr Bagge: Den fråga, som föreligger till behandling här i dag, gäller ju endast, huruvida den på detta område redan antagna lagen skall förlängas eller inte.

När vi förra gången behandlade denna fråga, hade vi en ingående debatt rörande de olika synpunkter, som härvidlag kunde göra sig gällande. Dessa synpunkter ha nu av de föregående talarna i viss mån upprepats. Jag kan inte se, att det finns någon anledning att för tillfället ånyo ta upp någon debatt i frågan. Här gäller det ju uteslutande att bereda Kungl. Maj:t tillfälle att fullfölja den politik, varpå man en gång slagit in i syfte att delta i och stödja non-interventionssträvandena. Såsom utskottet också säger i sitt utlåtande bör svenska regeringen inte undandraga sig att medverka i det samarbete mellan praktiskt taget alla europeiska regeringar, som alltjämt fullföljes inom London-kommittén. Och utskottet fortsätter: »Såsom ett led i detta samarbete kräves naturligen, att 1937 års svenska lag om åtgärder för att för-

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

hindra frivilligas deltagande i inbördeskriget erhåller förlängd giltighet.» Det kan väl inte gärna vara rimligt, att den svenska riksdagen nu plötsligt skall hindra Kungl. Maj:t från att fullfölja sin hittillsvarande politik och deltaga i non-interventionssträvandena och att Sverige ensamt av alla länder skall dra sig ifrån det samarbete, som så gott som samtliga europeiska makter givit sin anslutning. Här är dock ett tillfälle där man trots allt kan hoppas på att i någon mån vinna framgång för denna politik. Detta förefaller mig vara själva sakfrågan, vilken det som sagt borde vara ganska lätt att nu ta ståndpunkt till.

Här nämndes emellertid en sak, som jag inte kan låta bli att replikera. Det sades nämligen, att det här skulle vara fråga om ett partitagande för den ena sidan i den olyckliga inbördeskampen i Spanien. Det är här inte fråga om ett partitagande i denna inbördes kamp, utan det är såsom vi veta och som vi kunna erinra oss från den föregående debatten fråga om raka motsatsen. Det gäller här att försöka att i den mån det är möjligt se till, att ett dylikt partitagande inte förekommer. Den svenska ståndpunkten kan inte vara någon annan än den, att man inte skall ta parti i denna kamp. Vi ha inte anledning att ta något som helst parti i denna kamp, och det vore enligt min mening i allra högsta grad oklokt att så göra.

Jag vill också säga att vi ha anledning att se en liten smula objektivt på den propaganda i ruskigheter, som gjort sig gällande i fråga om förhållandena i Spanien och som i dag i den föregående talarinnans anförande så ytterligt ensidigt kommit till uttryck. Det är nog tyvärr på det viset, såsom jag också tillät mig framhålla förra året, då denna fråga behandlades, att ganska stor sannolikhet talar för att en god del av dessa rysligheter verkligen förekommit men att de förekomma och ha förekommit på båda sidor och att man sålunda har all anledning att här se en liten smula objektivt på saken. Detta gäller överhuvud taget hela den bekymmersamma spanska frågan. Den agitation som bedrives i den spanska frågan är enligt min mening överdriven. Den är naturligtvis uppburen av fullkomligt ärliga känslor, men den är också i rätt stor utsträckning uppburen av brist på kännedom om de verkliga förhållandena. Så vitt jag förstår, är den enda ståndpunkt som vi i vårt land kunna intaga den, att vi böra medverka till att det olyckliga spanska folket självt får försöka att på något sätt klara upp sina angelägenheter, och att vi, så långt i vår förmåga står, böra undvika ytterligare inblandning i detta lands inre angelägenheter.

Vi veta alla, att en sådan inblandning har skett oaktat non-interventionsöverskommelsen. Här har frågats, om utskottet icke haft reda därpå. Jo, det har utskottet haft, och det står ju klart i utskottets utlåtande, att vi haft reda på den saken och tagit hänsyn därtill. Vi ha också haft reda på, att detta överskridande skett, icke bara från ett lands sida utan även från flera olika länders sida.

Som saken nu ligger till, herr talman, kan jag, som sagt, icke se att vi ha någon anledning att gå djupare in i dessa frågor i dag.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Mosesson: Herr talman! Vid behandlingen av detta ärende i fjol tillät jag mig säga, att jag hyste stora betänkligheter mot det föreliggande förslaget. Utrikesministern var vänlig nog att säga, att han förstod dessa mina betänkligheter, och han försäkrade, att de unga svenskar, som farit till Spanien och där gjort sina insatser och riskerat sina liv för att främja vad de ansågo vara rätt, icke skulle mötas av några repressalier, när de återvända till

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

hemlandet. Det var ju vänligt av honom att säga så, men det visste jag förut, eftersom lagen icke kunde ha retroaktiv verkan.

Jag måste säga, herr talman, att de betänkligheter, som jag i fjol hyste, icke ha blivit avlägsnade i år. Men det föreliggande ärendet är enligt min mening så komplicerat och omspanner så många svåra frågor, att jag icke vågar yrka avslag å det förslag, som nu föreligger. Jag måste, jag säger tyvärr, klamra mig fast vid den erfarenhet, som vi under detta år gjort, nämligen att denna lag visat sig svår att tillämpa på de konkreta fallen.

Herr Tengström: Herr talman! Egentligen hade jag icke tänkt yttra mig här i dag, eftersom utskottets enhällighet visar, att man icke önskar någon förändring. Ett motstånd från ett antal personer, som av ideella eller av erfarenhetsskäl kommit till en annan uppfattning, skulle icke spela någon som helst roll i riksdagens andra kammare, har jag sagt mig.

Herr Andersson i Ovanmyra har emellertid blivit direkt apostroferad att framträda, men då han icke begärt ordet, tog jag mig friheten att göra det, eftersom vi ju ha varit kamrater under hela resan dit ner. Även om det kan förefinnas vissa små divergenser och nyanser i våra uppfattningar, ha vi ju i alla fall sett ungefär samma saker och upplevt samma ting, ja, samma gräsligheter.

När jag begärde ordet, var det egentligen för att taga upp den fråga, som herr Mosesson nyss berörde. Han höll förra året här i kammaren ett verkställigt anförande, som föranledde utrikesministern att taga till orda. Herr Mosesson framhöll, att endast 4 procent av de brottslingar, som finnas i Sverige, dömas till frihetsstraff, och han ansåg det upprörande, att personer, som av ideella skäl kämpa eller offra sig för en viss sak, skulle, när de komma tillbaka till sitt hemland, dömas på samma sätt som besvärliga brottslingar.

Jag har deltagit i det politiska livet ända sedan Staafliberalismens dagar, och jag har tagit djupt intryck av den individualism och liberalism, som på den tiden kämpade hand i hand med den framåtgående socialdemokratien. Jag är fullt på det klara med den tankegång, som ligger i den nya lagen, vare sig man kallar den för en lex in casu eller en lag, som skall ha stadigvarande räckvidd och giltighetstid. Jag måste emellertid bekänna, att jag i så måtto är gammalmodig, att jag fortfarande företräder individens fri- och rättigheter, när det gäller ideella ting. Ur den synpunkten, herr talman, anser jag att dessa människor som resa ned till Spanien, vilken ideologi de än bekänna sig till, skola ha en viss rättighet att handla så som deras åskådning och personlighet bjuder dem att handla. Jag medgiver, att jag i viss mån har fått en något annan uppfattning inför det läge, som nu hotar de små staterna i Europa.

När jag häromdagen fick höra, att en rad av duktiga svenska kulsprute-skyttar tagit värvning till krigstjänst i Spanien — jag talar icke för den ena eller andra sidan, utan söker bevara i den här saken full objektivitet — sade jag mig, att det innebär dock en viss risk för vårt folk, därest vi komma i en svår situation, om en del av vårt bästa folk lämnar landet. Det var en invändning av samhällelig natur, som jag ansåg, att man inte kunde förbigå. Jag anser dock samtidigt, att det är en åtskillnad mellan den politik, som drives för närvarande, och den, som drevs för bara några år sedan. Jag hörde sällan talas om, när det gällde finska inbördeskriget, att man ville hindra vissa personer i Sverige att kämpa för den åskådning de hade i den striden, och ännu mindre gjorde man det på 1860-talet, när Danmark kämpade för sin frihet och sitt oberoende. Dock måste jag säga, att det var större risk för att ge näring åt hat, när det gällde de svenska frivilliga i finska inbördeskriget — det fick

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

vi ju också erfara under de följande åren — än nu, när det gäller svenska frivilliga i kriget i Spanien. Jag tror icke, att man härvidlag behöver befara inrikespolitiska verkningar av samma beskaffenhet som då.

I ett avseende måste jag, när jag talar om denna fråga, göra en bestämd invändning, och det är, när det gäller, vilka personer som skulle få tillfälle att resa till Spanien. Det är för svensk uppfattning i någon mån — jag vill icke säga upprörande — men i alla fall i viss mån irriterande, att unga pojkar i 16—17 års-åldern värvas och skickas dit ner. I det internationella sjukhuset i Benecassim, 10 mil norr om Valencia, träffade jag på ett par sådana ungdomar, och jag vågar försäkra, att ingenting skulle vara för dem mera kärkommet än att återvända till hemmet och modern. I sådana fall måste svensk opinion reagera.

En annan sak, som man måste diskutera, när det gäller det föreliggande lagförslaget, är den, huruvida de spanska krigförande parterna för närvarande behöva folk från annat håll. Jag har för några dagar sedan publicerat en artikel om dessa saker. Artikelnen är byggd på rätt ingående undersökningar, bland annat även på intervjuer med ledande officerare. Jag har vid dessa undersökningar fått en rätt så klar bild av hur det förhåller sig, åtminstone på den republikanska sidan. För närvarande torde där icke finnas mer än 15,000 frivilliga. Jag är fullt på det klara med, att det icke är frivilliga, som man behöver just nu, utan krigsmateriel. Det framgår av gårdagens tidningar, att den motsatta sidan för närvarande inkallar alla spanjorer i utlandet. Det finnes så många frivilliga på den sidan, att man vid en evakuering fördenskull behöver folk från den egna nationen. På sådant folk finns ingen brist. Alltså, reellt sett menar jag, är denna fråga icke av så stor betydelse för oss eller för andra länder och deras nationella medvetande så att säga, som man kanske har trott tidigare.

Det som är det upprörande i hela denna fråga är ju kriminaliseringen av svenska medborgare. När herr Mosesson höll sitt utmärkta anförande vid föregående års riksdag, fick han av utrikesministern ett tröstande svar, ur vilket jag ber att få citera följande ord: »Jag tror jag kan säga herr Mosesson, att det är praktiskt taget tämligen uteslutet att vi skola behöva uppleva det, som bereder honom så mycket smärta. Den 26 februari utfärdades sådana passföreskrifter här, att det i närvarande stund icke är möjligt för en svensk medborgare att komma till Spanien utan tillstånd av ministern för utrikes ärendena, så att samtidigt som man föreslår lagbestämmelser i detta hänseende, har man också i görligaste måtto sört för att icke några svenska medborgare i realiteten skola komma att drabbas av detta straffhot.» Utvecklingen har icke bekräftat denna uppfattning. Jag talade med flera svenska arbetare där nere och frågade dem, när de hade kommit dit och på vilka vägar de hade kommit. Jag fick då sådana uppgifter — jag anser mig emellertid icke böra framlägga dem vid ett så offentligt tillfälle som detta — att jag måste draga den slutsatsen, att oavsett om lagen finnes eller icke, så komma de frivilliga in i Spanien, som önska komma dit. Några större hinder torde icke föreligga, och saken är ju så mycket enklare för närvarande, som de kontrollörer, som tidigare funnos vid gränserna, äro borttagna.

Jag har med herr talmannen diskuterat frågan, om det vore möjligt att som saken nu ligger till och för att icke svenska riksdagen skall i onödan kriminalisera ideologiskt kämpande medborgare, få i paragraf 1, där det står: »Tager svensk medborgare värvning till krigstjänst i Spanien, straffes med fängelse i högst sex månader eller dagsböter», stryka orden »fängelse i högst sex månader». Jag skulle ha velat framställa det yrkandet, att den delen av para-

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

grafen toges bort, då det icke torde vara i överensstämmelse vare sig med svensk tradition eller svensk rättsåskådning, att man kriminaliserar medborgare för sådant deltagande. Då jag icke kan framställa detta yrkande, skall jag be att få ge uttryck för min inställning till den fråga det här gäller genom att yrka avslag på utskottets förslag.

Sedan vill jag bara tillägga ett par ord för att visa, att det icke egentligen är denna sak, som ligger mig så varmt om hjärtat, utan en annan. Jag skall icke motivera den saken med många ord, då jag tidigare gjort det offentligt.

Det finnes naturligtvis mycket tungt vägande utrikespolitiska skäl, varför Sverige inför den nya stormaktskonstellation, som är under antågande, borde vara mycket försiktigt, när det gäller att taga ställning till internationella frågor, då man vet, att under den närmaste tiden folkförbundets öde sannolikt är beseglat, även om dess paragrafer finnas kvar, och att de fyra stormakterna, om jag fattat mr Edens avgång rätt, komma att ingå ett visst intressepaktum av den beskaffenhet, att de små staterna icke komma att ha något, eller åtminstone mycket litet, att säga till om i fortsättningen. Jag undrar, om icke det öde, som övergått Abessinien, Kina och Spanien, borde i viss mån vara en varningssignal till oss att icke antaga ett lagförslag, som visserligen ingår i något som kallas för non-intervention, men som i realiteten endast är en formell non-intervention och kanske till gagn endast för den ena parten. I realiteten kommer det att betyda ett sanktionsförfarande från vår sida gentemot en stat, med vilken vi befinna oss i fullt vänskapliga diplomatiska förbindelser.

Detta är den ena sidan av saken, men jag betonar, att den saken lägger jag för dagen icke så stor vikt vid som vid den andra, nämligen den humanitära sidan. Den som har sett barnhemmet i Barcelona krossat av en 500-kilos brisantbomb och alla dess barn liggande döda, den som av olika framställningar, bland annat av skandinaviska journalister, fått klart för sig — jag talar då bara om de exempel jag själv känner till — att flygare, som gått på låg höjd, med tillhjälp av sina kulsprutor mejat ner den flyktande befolkningen, barn och kvinnor, när dessa sprungit på vägarna eller inåt slätterna, ser denna sak på annat sätt än den, som icke är lika orienterad. Den spanska statsministern, som icke är kommunist utan socialdemokrat och en av Spaniens främsta läkare — han är professor i kirurgi och en man som gjort mycket för Spanien i hygieniskt avseende, och jag tror, att man kan lita på hans ord — har fällt det yttrandet, att Spanien på grund av non-interventionsbestämmelserna icke har rättighet att inköpa ens strålkastare, lyssnaranordningar, luftvärnskanoner och jaktflyg, som behövas för försvar av öppna städer och andra orter. Om jag säger att denna humanitära synpunkt är den allt överskyggande hos mig i denna stund, hoppas jag, att andra kammaren förstår mig, när jag förklarar, att jag ur denna synpunkt icke kan biträda det förslag, som här är framlagt på riksdagens bord, utan yrkar avslag å detsamma.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag förstår mycket väl den olust, som man känner i kammaren, när man blivit inbjuden att fönya denna lag om förbud för svenskar att gå som frivilliga till Spanien. Jag är också tämligen övertygad därom, att skulle vi bara följa våra känslor, skulle det icke kunna bringas upp många röster i denna kammare för den åtgärd, som man nu med orätt vill tolka såsom ett ställningstagande mot den ena sidan i striden. Men vi ha här icke att bara följa känslorna.

Jag måste reagera ganska bestämt gentemot den underton, som gått igenom

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

de hittills hållna anförandena, med undantag av herr Bagges, vilka anföranden såsom någonting självklart utgå från, att individen i sådana fall som detta har rätt att göra vad han vill, och att staten begär övergrepp mot individen, om staten inskrider för att binda honom i hans handlingsfrihet. Detta kan vara sant, om det bara gäller individen. Det kan icke vara sant, om genom individens handlingssätt ett engagemang av staten kan tänkas ske. Då måste staten ha rätt att se på det allmänna intresset och inskrida mot individen.

Nu kan man säga, att dithän skulle det icke ha kommit i detta fall. Det är mycket möjligt, att det inte skulle ha gått så många frivilliga till Spanien, det är mycket möjligt, att det hela skulle ha förlupit ur statens synpunkt ofarligt. Men jag ställer den frågan, om det här gällt ett verkligt engagemang från ett mycket stort antal svenskar, för vilket engagemang man till sist gjort staten ansvarig, skulle ni då fortfarande bara utgå ifrån, att individen har rätt att göra som han vill? Det är en fullkomligt orimlig utgångspunkt och alldeles särskilt orimlig, när man åberopar demokratin. Ty demokrati måste ju innebära, att man inte kan låta individen vidtaga åtgärder som kunna bli farliga för det allmänna. Detta rent principiellt.

Jag skulle dock tro att den svenska staten i detta fall inte skulle ha ansett sig behöva skrida till en lagstiftning, om icke denna varit en del i en allmän internationell åtgärd. När den franska regeringen tog initiativet till non-interventionspolitiken, skedde detta i syfte att förhindra engagemang från andra länder i den spanska striden och att förhindra att dessa engagemang fingo en sådan omfattning, att världsfreden kunde äventyras. När den svenska regeringen anslöt sig till denna politik, skedde det också ur den synpunkten, att den svenska regeringen ville göra vad på den kunde ankomma för att medverka till att här icke skedde saker som kunde ge åt olyckan en ännu större omfattning. Vi ha nu kunnat konstatera att medan vissa demokratiska stater ha uppfyllt sina förpliktelser enligt non-interventionsöverenskommelsen, har man från andra håll icke gjort det. Det är ganska naturligt att de som hysa utpräglade sympatier för det demokratiska Spanien reagera mycket starkt mot detta, att rebellerna skola få hjälp men de som kämpa för vad vi betrakta som den lagliga ordningen icke skola få det understöd, som man skulle anse vara rimligt. Strävandena ha emellertid gått ut på att söka begränsa interventionen. Strävandena äro fortfarande desamma; och såvitt man kan bedöma finnes just nu en större utsikt till framgång för dessa strävanden än tidigare.

Om vi hade gått en annan väg och tagit de risker som därmed kunde följa — äro ni så säkra på att vi skulle ha gjort det spanska folket någon tjänst därmed? Är det inte mycket troligt att en sådan allmän intervention blott skulle blivit en förevändning för en ännu starkare intervention från den sida, som redan hade intervenerat, och att sålunda den ena interventionen skulle ha mötts med en övervägande intervention från den andra sidan? Jag tror, att man bör göra klart för sig, att även om Sverige icke deltagit i non-interventionspolitiken, skulle Sverige icke ha kunnat engagera sig genom frivilliga eller genom vapensändningar. En och annan skulle ha gått ut som frivillig, det är möjligt att också några mindre partier vapen skulle ha sänts från Sverige till Spanien, men så mycket är alldeles säkert, att vad vi kunde ha gjort i detta avseende skulle ha varit betydelselöst ur synpunkten att främja vad vi närmast — om man hade följt en sådan linje — velat främja. Det skulle från vår sida icke ha kunnat göras något effektivt, men vi skulle ha mist den möjlighet vi nu ha att motverka inblandning från andra håll.

Jag har velat framhålla dessa synpunkter. Jag har redan offentligen sagt,

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

att ingen kan vara i tvivelsmål om var mina personliga känslor finnas, när det gäller den spanska striden. Men jag tror att man driver upp saken till proportioner som den inte bör få, när man här framställer denna lagstiftning såsom något moraliskt fördömligt och ur demokratisk synpunkt förkastligt. Den är ett naturligt led i den internationella politik, i vilken vi deltaga, och så länge denna politik ännu har utsikter att vinna framgång, bör den också från den svenska regeringen få allt det stöd vi kunna lämna. Jag tror att vi på det sättet också bäst gagna den utgång som jag skulle förmoda att större delen av det svenska folket önskar.

Herr Flyg: Herr talman! Jag uppkallades på nytt i denna debatt på grund av det anförande som professor Bagge, högerpartiets ledare i kammaren och ledaren för det största borgerliga partiet, nyss höll.

Jag uppmärksammar hans anförande, emedan jag därav — liksom av herr Mosessons och senare herr Tengströms och även allra sist av herr statsministerns anförande — fått ett starkt intryck av att samtliga i denna kammare liksom vilja använda en Braskstämpel i fråga om det beslut, som utrikesutskottet föreslagit riksdagen att fatta: härtill äro vi nödda och tvungna. Var och en vill ge kammaren en känsla av att personligen är jag inte med på det här, personligen tycker jag det är ett beslut av obehaglig karaktär som skall fattas, och mina personliga sympatier äro på den sida i den strid som lagen åsyftar mot vilken lagen riktar sig. Om jag har missförstått professor Bagge i det fallet, vet jag inte, men ett faktum är att hans argumentation, sådan som jag antecknade den, ger mig skäl att hävda en uppfattning av dylik art även beträffande högerledarens anförande.

Herr Bagge säger exempelvis i slutet av sitt anförande, att spanska folket självt borde få avgöra stridens utgång, och det är ju ett önskemål som väl knappast någon har någon invändning att göra emot. Men professor Bagge vet för visso, att det alltsedan inbördeskrigets utbrott icke varit fråga om en strid mellan två spanska parter enbart. Professor Bagge vet att den republikanska ordningen och dess regering anfölls av militärkuppens ledare, sedan dessa haft överläggningar och konferenser med diktaturstaternas ledande män. Man gick med andra ord till en åtgärd, vilken ej enbart framkallats av ett inrikespolitiskt missnöje hos en viss grupp av ledande män inom militärväsendet, utan man igångsatte denna kupp i egenskap av verktyg för vissa stormakter i deras strävanden gent emot andra stormakter. Och professor Bagge vet säkert innerst inne lika väl som jag och är säkerligen också övertygad om att det som utkämpas i Spanien i dag är en kraftmätning mellan å ena sidan ett centrum, som vi kunna kalla Rom, och å andra sidan ett centrum som vi kunna kalla London och att spanska inbördeskriget för länge sedan varit avgjort, om ej så förhållit sig.

Vad är det nu det gäller? Jo, det gäller att gå med på åtgärder medelst en frivilliglag som innebär att i bägge parternas intresse förhindra att den ena sidan i det spanska inbördeskriget — vilket enligt Roms och Londons synpunkt ej får segra — får hjälp, märk väl ej från demokratiska stater utan av frivillig karaktär, genom att enskilda medborgare frivilligt göra sin insats på den sida, som man såväl i Rom som i London anser icke får segra, emedan det skulle störa spelet mellan vederbörande parter. Vi diskutera denna fråga i en situation, då på detta storpolitiska område försiggå sådana aktioner som, om de fullföljas enligt de förutsättningar som i dag föreligga, komma att leda till ett nederlag för den spanska regeringssidan, ett nederlag i samförstånd mellan de parter, som nu hålla på att göra upp. Vad vi göra genom att fatta

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

ifrågavarande beslut är att vi liksom ställa oss med armarna i kors ett år till utan att på något sätt se den förändring i situationen som ägt rum, och säga: det här angår oss inte, låt oss bara ytterligare fullfölja det beslut vi tidigare fattat. Låt oss fortsätta, eller — för att tala med professor Bagge — det gäller bara att förlänga lagens giltighetstid, det finns ingen anledning till debatt. Ja, herr Bagge, om man blundar med bägge ögonen inför den verklighet som är i dag, om man blundar med bägge ögonen inför den verklighet som ligger bakom oss, sedan lagen antogs för ett år sedan, då kan man säga så. Men gör man det inte, utan vill man se det beslut som vi nu rekommenderas att fatta mot bakgrunden av vad verkligheten lärt oss, kan man inte resonera så som herr Bagge gör, ej heller komma till en slutsats som att det nu bara gäller att förlänga lagen.

Beträffande herr Mosesson kan jag ju inom parentes säga att jag förstår herr Mosessons situation både i år och i fjol, och jag tror att vi, då det gäller honom, ha att göra med en människa, som verkligen utkämpar en inre strid för det speciella ståndpunktstagande det nu gäller. Men när herr Mosesson i slutet av sitt anförande säger, att frågan är så komplicerad, att han därför icke vågar yrka avslag på förslaget och liksom vill ha ett försvar i riksdagens protokoll för denna sin ståndpunkt — som han inte själv är tillfredsställd med — och tillägger att lagen kommer att bli svår att tillämpa i de konkreta fallen, då säger jag: Det är ett ståndpunktstagande som från början till slut icke kan försvaras, präglad av halvhet som det är. Ty märk väl, att de som för någon tid sedan voro åtalade och som vi kunna nämna som de konkreta exempel som i dag föreligga, de frikändes av rådhusrätten, men deras sak har nu gått vidare. Vi veta icke vad hovrätten kommer att säga eller vad vederbörande i högsta domstolen en dag komma att säga, men det finns intet fog för att påstå att här ta vi nu ståndpunkt med den förhoppningen, att den lag vi gå in för att besluta blir svår att använda sig utav. Vad är det för förnufts-synpunkt hos en riksdagsman som tar sig uttryck som dessa: Jag tycker lagen är obehaglig, men jag tror att den aldrig kan tillämpas i verkligheten, och därför går jag in för den! Hur jag än vrider på detta resonemang, kan jag inte få fram annat än att det tyder på att man egentligen inte vill vara med om saken, men till slut försöker man rädda sig med denna Brasklapp: här-till är jag nödd och tvungen.

Och så kommer jag till sist fram till herr statsministern, som säger: Skulle vi följa våra känslor, skulle inte många i denna kammare rösta för denna lags förlängande. Herr statsministern har alldeles säkert rätt. Men vi få inte följa känslorna, säger han vidare. Förnuftet är det som här skall tala, de realpolitiska argumenten följa därefter. Statsministern förklarar att statens intresse är större än den enskilde individens intresse. Man får inte argumentera i denna fråga utgående från att det här gäller en kränkning av individens demokratiska rättigheter — »statens intresse är större». Jag skall gå herr statsministerns demokratiska, eller skall jag säga socialdemokratiska argumentation så långt till mötes, att jag säger, att om statens intresse i en fråga sammanfaller med vad som är flertalet av individernas intresse och mening, då representerar statens intresse denna överhöghet. Men om staten försöker att mot flertalet av individerna prägla sin uppfattning, sin intresseståndpunkt, då godkänner jag den inte. Då har den upphört att vara demokratisk. Det är en statsuppfattning som passar i Tyskland och Italien, men den passar inte här.

Statsministern framhåller vidare att demokratien inte kan tillåta individen friheter som bli farliga för staten. Ja, jag skulle vilja höra en närmare argu-

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

mentation i det fallet. Är det någon här i kammaren som tror, att svenska staten skulle ha utsatts för någon fara genom att icke i fjol ha gått med på den här lagstiftningen? Det var ett öppet projekt som låg framför oss, och förutsättningen för att dylika åtgärder skulle kunna tillämpas var att riksdagen i de länder där riksdag ännu finnes accepterade desamma. Och där stack denna riksdag huvudet i snaran, och så drog man åt. Men finns det i dag någon som vill tro, att vi besluta med hänsyn till vad som verkligen inträffat ute i världen, med hänsyn till det konkreta läge som förefinnes, om vi nu gå in för denna lag för att därigenom söka förhindra något som utgör en fara för svenska staten? Mina herrar! Skola vi tala om vad som är farligt för demokratin, så är det nog att fortsätta på sådana här vägar och även hädanefter engagera oss genom denna non-interventionsöverenskommelse eller andra sällskap för mänsklighetens bedragande i stormakternas intrigspel — ty något annat är det inte som försiggår. Detta visar alltså halten av innehållet i statsministerns anförande, som jag här riktat uppmärksamheten på. Och när statsministern till sist säger att det finns större utsikt för strävandena nu än tidigare att på denna väg nå resultat, tror jag att statsministern nog privatim skulle vara villig att erkänna, att resultatet av dessa strävanden säkerligen komma att bli av en sådan art och få en sådan utformning, att ingen i denna kammare vill ta ansvaret för någon medverkan i dessa strävanden och till de resultat de medföra.

Fru Rönn-Christiansson sade i slutet av sitt anförande, att för människor som de frivilliga stiftar man ej några lagar, ej heller kriminaliserar man dem. Jag ber att helt få ansluta mig till denna formulering. *Den gäller i år och den gällde i fjol*, och jag inregistrerar detta uttalande från fru Rönn-Christianssons sida såsom en märklig omvändelse från en annan ståndpunkt för ett år sedan. Jag skulle inregistrera denna förändrade ståndpunkt med mycket större tillfredsställelse, om jag kunde vara säker på att den var uttryck för också en förändring av övertygelse från i fjol till i år. Då tyvärr så icke är fallet, får jag nöja mig med att likväl inregistrera den omvändelse, som här kommit till uttryck, med den reservation, som på grund av vissa omständigheter i detta speciella fall är nödvändig.

Herr talman! Jag anser — och den debatt, som förts här, har styrkt mig i den uppfattningen — att den föreliggande frågan är av en mycket stor principiell betydelse, och att, såsom jag i fjol vågade påpeka, ett beslut i den samma har prejudicerande karaktär. Jag ämnar därför, då vi komma fram till att fatta beslut i kammaren, begära votering.

Herr **Bagge**, som nu erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Den föregående talaren har oriktigt återgivit mitt yttrande och dess innebörd, och jag kan icke låta hans uttalande stå oemotsagt i protokollet. Det är därför jag tagit till orda.

Min hänvisning till den föregående debatten i detta ärende gav ju vid handen, att jag för min del gillar den politik, som då inleddes. Jag anser alltså, att den förda politiken är riktig och önskvärd och att den bör föras även i fortsättningen.

Vidare anförde:

Herr **Spångberg**: Herr talman! Jag har sökt att friska upp minnet av behandlingen av hithörande frågor, av vilka frivilliglagen utgör en del, genom att gå igenom handlingar och protokoll. Man finner där tydligt och klart, att alla, som gått in för dessa åtgärder, ha gjort det med mycket stor osäkerhet. Så är ju fallet också i dag, när denna fråga nu behandlas. Jag tror, att

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

herr Mosesson i det avseendet är en god representant för vad de flesta här i kammaren känna. Herr Bagge ansåg emellertid, att frågan i dag ligger skäliggen enkelt till. Det gäller bara att fortsätta, där man började i fjol. Då jag i går läste herr Bagges anförande från i fjol, kom jag till den bestämda uppfattningen, att herr Bagge då menade, att vad som gjordes var ett försök att åstadkomma ett hejdande av sändningen av folk, ammunition o. s. v. till Spanien. Det var ett försök till kontroll, som herr Bagge under fjolåret gick in för. Frivilligförbudet är ju bara ett led i Londonkommitténs non-interventionsbeslut, enligt vilket utförelse av vapen och ammunition och sändande av soldater till Spanien skulle förbjudas.

Jag har icke kunnat befria mig från den uppfattningen, att då de demokratiska staterna och Sovjetunionen följde Frankrikes initiativ i detta fall, det från dessa staters sida begicks ett missgrepp, som kan komma att få en ödesdiger verkan i fortsättningen för demokratierna själva. Non-interventionen tycks enligt min uppfattning vila på fullkomligt felaktiga premisser, och har man sådana, är det ganska naturligt, att resultatet blir ett missgrepp. Man synes låtsas, som om det här skulle vara fråga om ett inre spanskt problem. I verkligheten är det icke alls ett inre spanskt problem utan närmast ett tyskt-italienskt problem. Jag skulle kunna säga, att det är fråga om en tysk-italiensk intervention i Spanien. Om det vore ett inre spanskt problem, skulle jag för min del anse, under förutsättning att avtal hölles av de olika parterna, vilket i detta fall icke gjorts, att non-interventionsbeslutet vore berättigat. Men eftersom det icke ligger till på det sättet, blir beslutet i fråga en hjälp åt den avtalsbrytande parten, en hjälp åt Tyskland och Italien till genomförande av deras intressen på spansk jord. Om det i fjol kunde anföras — något sådant beslut hade ju icke tidigare fattats — att det hela var ett försök till kontroll — ehuru det hela skedde mindre med tanke på kontrollen från Sveriges sida beträffande frivilliga och mera med tanke på hur han från vissa andra länder skulle komma att uppträda — så har man i år erfarenhet att bygga på, och den visar, att Tyskland och Italien hela tiden icke det ringaste ha brytt sig om det avtal, som ingåtts, utan till Francoanhängarna sänt både soldater, ammunition, vapen och flygmaskiner. Italiens press har öppet skrävat om de segrar, som Italien vunnit nere i Spanien, då spanska städer så gott som jämnats med jorden.

Jag skall icke gå in på talet om grymheterna, som ha utspelats därnere. Jag skall heller icke återropa mig på det jag under fjolåret under vistelsen i Spanien några få dagar blev i tillfälle att taga del av. Herr Bagge säger, att grymheter förekommit på båda sidor, och det är nog riktigt, att sådana förekommit av upprörande slag på båda sidor om frontlinjen, alltså i hela Spanien. Det har tidigare konstaterats här, vilka grymheter, som begåtts mot republikens städer, samhällen och landsbygd, och man har bara att tillägga, att liknande grymheter begåtts även på andra sidan. Men det har icke varit genom regeringstruppernas förvållande och från deras aeroplan utan från Francos horder och genom deras meningslösa massmord på människor i städer, som erövrats, och sedan människorna, milisen och soldaterna avvärjats. Franco har stått för grymheterna på båda sidor, ett förhållande, som det är på sin plats att säga ifrån i detta sammanhang.

Å andra sidan kan det icke bestridas, att det varit tyska och italienska segrar, och att på så sätt det skrävel är berättigat, som man kommit med från de italienska tidningarnas sida.

Jag har den bestämda uppfattningen — och den har jag fått genom att taga del utav vad som skrivits i denna sak och vad folk därnere sagt till

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

mig — att om Tyskland och Italien skulle draga tillbaka sitt folk från Francosidan, Spaniens befolkning själv utan någon hjälp ens från det republikanska Spanien mycket hastigt skulle komma att göra upp med Franco.

Dessa äro förhållanden, som jag anser, att vi icke kunna komma förbi, vi som tillhöra småstaterna och vilja vara anhängare av demokratien. Det måste under sådana omständigheter vara oriktigt av de demokratiska staterna att fråntaga den spanska regeringen rätten att köpa vapen och ammunition, varigenom regeringstrupperna skola försvara sitt land, sina städer och sin befolkning. Det måste med tanke på vad som i övrigt varit brukligt vara oriktigt att genomföra straff för frivilliga och att samtidigt låtsas, som om man icke såge transporterna från den andra sidan.

Non-interventionsbeslutet skulle ju från början få sin betydelse genom övervakningssystemet i Spanien. Det dröjde emellertid icke så länge — framgår det av här föreliggande utskottsutlåtande och ännu mera av propositionen — innan de italienska och tyska regeringarna förklarade, att de icke voro villiga att deltaga i detta övervakningssystem. Det gällde först sjögränserna, beträffande vilka man förklarade, att man icke längre ville deltaga i patrulleringen med krigsfartyg. Sedan kom turen till den portugisisk-spanska gränsen. Portugisiska regeringen meddelade, att den beslutat suspendera den genom brittiska kontrollörer handhavda övervakningen av portugisisk-spanska gränsen. Sedan dess ha på grund av dessa förhållanden, dessa tydliga avtalsbrott från början från ena partens sida, hela övervakningssystemet praktiskt taget upphävts. Tyskland, Italien och Portugal ha öppet visat inför hela världen, att de utan att fråga den andra parten brutit mot non-interventionsavtalet. Utskottet fastslår också detta i sitt betänkande på sidan 2, första delen. Det är en mycket försiktig formulering — den kunde ha skrivits åtskilligt klarare. Men den visar tydligt på det avtalsbrott, som begåtts, och detta borde mana till större betänksamhet än den som lägges i dagen i fortsättningen av utrikesutskottets utlåtande.

Herr Bagge visade på det framtida samarbete mellan olika europeiska stater, som man står inför, och menade, att när man har utsikter att fortsätta samarbetet, bör man icke riva upp grundvalarna till detsamma. Ja, när man tager del av den plan, som non-interventionskommittén håller på att arbeta med — i den mån man kan taga del av den i föreliggande handlingar — måste jag säga, att man blir ytterligare betänksam mot vad allt detta skall komma att medföra för Europa i framtiden. Särskilt fundersam blir man, när man finner, att i planen ingår tanken på att bevilja krigförandes rättigheter åt båda hållen, när man ser, att Europa i övrigt, de demokratiska staterna i Europa, äro inne på att bevilja Francosidans folk krigförande parts rättighet i samband med förnyad kontroll. Med den erfarenhet vi ha av hur denna part uppträder, förstå vi, att kontrollen kommer man lika lätt som tidigare att sätta sig över. Men vad man uppnår är, att denna part anses föra ett krig, som den har rättighet att föra, att den får stå i förbindelse med övriga länder, att dess hamnar ligga öppna för förbindelse med den övriga världen, medan republikens hamnar blockeras och u-båtspiraternas framfart får ännu mera ödesdigra följder. Om man tror, att detta blir fallet — och jag är säker om att man icke tager fel, om man hyser en sådan uppfattning — är det ganska naturligt, att man icke anser sig böra fortsätta på denna väg.

Vi ha tagit del av de telegram, som sänts ut från skilda länder i anledning av Edens avgång i London. Vi ha tagit del av de meddelanden, som samtidigt berört non-interventionskommitténs planer på att bevilja Franco krig-

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

förande parts rätt. När man sammanför denna non-interventionskommitténs tanke med verkligheten i England i dag, blir man ännu mera betänksam och undrande på varthän det kommer att bära, om man fortsätter på denna väg, såsom om ingenting skett. Man finner också av telegrammen om hur det hela uppfattats i Italien, att där hälsar man med stor tillfredsställelse vad som inträffat i England och sätter det i samband med non-interventionskommitténs planer på att bevilja Franco krigförande parts rättigheter. Jag anser, att det material, som i detta sammanhang flutit in under de allra sista dagarna, tydligt pekar hän på att Europas övriga stater sannerligen böra taga en annan kurs än tidigare.

Det är ingen, som begär, att Sverige skall gå före på ett sådant sätt, att man skulle kunna göra gällande, att Sverige brutit neutraliteten. Men det är ju icke den frågan det i dag närmast gäller. Det kanske icke kan vara ur vägen att erinra om att även om det vore fråga om att upphäva vapenförbudet, skulle det icke kunna betraktas som ett neutralitetsbrott från Sveriges sida. Det finns dock ett land, som hela tiden har sålt vapen till Spanien under åberopande av de vänskapliga förbindelser detta land tidigare haft med Spanien. Jag åsyftar Mexico. I Mexicos förklaring till detta sitt handlingssätt heter det: »Vi skola fylla vår plikt och våra avtal till den spanska republikens legitima regering utan att bekymra oss om motståndarnas idéer. Genom att giva en vänligt sinnad regering, sådan som den spanska republikens legitima regering, moralisk och materiell hjälp, ha vi hållit oss till de moraliska regler, som äro ledande för vårt lands internationella förbindelser.» Vid en jämförelse mellan vad Mexico här har uttalat och de europeiska demokratiernas beslut måste man säga, att Europas demokratiska stater gått alltför långt i eftergifther åt de nazistiska länderna.

Nu gäller det på nytt att taga ställning till lagen om frivilligförbudet. Det är ju den saken det är fråga om i dag. Såsom framgår av den motivering, som jag här i mitt anförande försökt ge för min uppfattning i frågan, är det tämligen klart, att min mening är den, att lagen icke bör erhålla förlängd giltighetstid. Den borde upphöra att gälla vid den tid, som riksdagen i fjol bestämde, eftersom vi sett, att den innebär ett misslyckande ur flera synpunkter. Jag skall icke giva mig in på frågan, huruvida det tjänar något till att stifta dylika lagar eller icke. Jag delar icke fru Rönn-Christianssons och herr Flygs uppfattning, att det icke spelar någon roll, om man stiftar sådana lagar. Jag tror, att det har stor betydelse, och jag är övertygad om att det hindrar många från att resa ned till Spanien, som eljest önskat göra det. Det är icke straffet i och för sig, som hindrar dem, ty om en yngling är beredd att offra sitt liv i ett främmande land med fullständigt främmande förhållanden — såsom det måste te sig för en svensk pojke — är det alldeles klart, att han mycket litet fäster sig vid de sex månadernas fängelse, som eventuellt drabbar honom, då han kommer tillbaka från sin uppgift. Det fäster han sig överhuvud taget icke vid. Men lagen som sådan hindrar i alla fall dessa pojkar från att resa ned, dessa som vilja handla efter den inre idealitet, som de känna i sin vilja att kämpa mot nazismen. Jag måste säga, att ur svensk synpunkt kan det icke vara en brottslig handling att möta nazismen långt nere i södern, innan den med sin järnhäl klampar in kanhända på svensk mark.

Det är ur dessa synpunkter oriktigt att kriminalisera de svenska frivilligas handlingssätt i detta fall. Herr Tengström har påvisat, att det icke skett förut, visat på Finland, och för min del glömmer jag aldrig bort den gång, då jag här i Stockholm som ombud på en facklig kongress såg, huru de svenska

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

vitgardisterna togos emot genom offentlig hyllning med flaggning från offentliga byggnader, när de återvände från Finland.

En annan sak är, att frivilliglagen förhindrar också i viss mån det fredliga och vänskapliga förhållandet i övrigt till Spanien. Jag har exempel på, hurusom personer, köpmän eller t. o. m. kvinnor, som ha haft intyg om arbetsanställning i Spanien och tidigare varit i Spanien, på grund av denna frivilliglag ha hindrats att resa ned. Jag må säga: fullt så effektivt behöver man ju knappast, skulle jag tro, tolka lagen i fråga.

Jag förstår, att riksdagen kommer att fatta beslut i enlighet med det förslag som föreligger, men jag anser för min del, att det skulle ligga en moralisk betydelse i att så många som möjligt överhuvud röstade emot lagen i fråga. Man bör ha på känn att man ändock icke är så enhällig i sin uppfattning som utskottets utlåtande och enhälliga beslut i övrigt kan ge anledning till.

Jag vill till sist allvarligt hemställa, i den mån det kan ha någon betydelse, att bestämmelserna rörande frivilligförbudet icke skola tolkas med den stränghet som har skett hittilldags, utan att då det finns anledning antaga, att de som söka sig över till Spanien trots denna frivilliglag göra det för arbete, för affärer eller för studier, de icke skola hindras därtill.

I övrigt ber jag, herr talman, att få ansluta mig till de förslag om avslag som ha framförts.

Herr Andersson i Rasjön: Herr talman! Jag har icke deltagit i utrikesutskottets behandling av detta ärende, men därest så skulle ha varit fallet, hade jag givetvis kommit att ansluta mig till utskottets enhälliga tillstyrkande av propositionen i fråga. Man får ju betrakta denna lag som ett led i Sveriges deltagande i non-interventionspolitiken, och det är väl från den utgångspunkten, som diskussionen här borde föras. Det kan icke vara lämpligt eller ens behövt att här stå och vittna om sina sympatier för den ena eller den andra av de stridande parterna. Var och en må ju ha sin personliga mening i det hänseendet, men det kan som sagt icke var nödigt att deklarerera den i Sveriges riksdag.

Ett avslag på det föreliggande förslaget i enlighet med de yrkanden, som här ställts från skilda håll, skulle i praktiken innebära, att Sverige lämnar non-interventionsöverenskommelsen. Visserligen gäller frågan nu allenast förbud för frivilliga att taga värvning till Spanien, men konsekvensen blir naturligtvis att Sverige även i övrigt komme att lämna den linje som vi förut slagit in på. Jag är tämligen övertygad om att denna sak för det spanska inbördeskrigets vidkommande saknar praktisk betydelse. Det tillskott som från Sverige skulle kunna lämnas, vare sig i fråga om frivilliga till den ena eller den andra sidan eller vapen och ammunition, skulle bli så utomordentligt ringa att det har intet som helst inflytande på krigets utgång. Men däremot skulle naturligtvis en sådan åtgärd från vårt lands sida rubba vår position i det internationella samarbetet och detta till på köpet i en ömtålig situation i vad det gäller det mellanfolkliga samarbetet överhuvud.

Det är fullkomligt oriktigt att — som det här framställles — lagen skulle rikta sig mot *en* av de stridande parterna. Det gör den icke; den riktar sig i lika hög grad mot båda. Att sedan omständigheterna utvecklat sig så, att lagen är hinderlig för rekrytering till den ena sidan, kanske är en ren tillfällighet; om lagen upphävdes, skulle kanske rekrytering även ske till andra sidan. Därom veta vi ingenting. Därför skulle jag bestämt vilja tillbakavisa de försök som göras att framställa Sveriges deltagande i non-interventionspolitiken

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

som något slags partitagande för den ena sidan eller något varmed man avsett att hindra den ena parten att vinna framgång i sitt företag.

Som här förut har anförts pågå just nu inom non-interventionskommittén nya ansträngningar att få en bättre effekt av de ingångna överenskommelserna, och alla möjligheter äro väl därvidlag icke uteslutna. Det är fullkomligt riktigt, som herr Spångberg nyss antydde, att de händelser som nyligen timat i England i viss mån få ses mot bakgrunden av det spanska inbördeskriget och stormakternas förhållande till detta, och det skulle väl vara synnerligen olämpligt, om Sverige skulle demonstrera mot non-interventionspolitiken i ett läge, då denna politik kanske kommer att göra ett visst framsteg.

Herr Flyg försökte här göra troligt, att den delegation av riksdagsmän, som hade besökt den ena sidan av de stridande i Spanien, skulle på något sätt vara ett officiellt uttryck för meningarna inom den svenska riksdagen. Jag tror, att han är tämligen ensam om en sådan uppfattning. Jag är övertygad om att vederbörande resenärer själva betrakta sitt besök i Spanien som en helt och hållet privat angelägenhet. Visserligen utsändes från delegationens resa, jag tror det var från Paris, en kommuniké, som offentliggjordes i vissa svenska tidningar, och som började med ett uttryck ungefär så här: »Undertecknade, officiella representanter o. s. v.» Men efter vad jag hört skulle denna olyckliga formulering berott på något översättningsfel. Det vore lyckligt, om herrar resenärer själva här kunde stiga upp och förklara på vad sätt detta missförstånd uppkommit. Ty skulle denna kommuniké få stå helt och hållet oemotsagd, skulle naturligtvis herr Flyg med åberopande av den kunna säga, att han har skäl för sitt antagande, att de svenska riksdagsmännen i viss mån representerade sina resp. partier, ett förhållande som naturligtvis ingalunda varit fallet.

Herr talman! De yrkanden som ställs här om avslag på det föreliggande utskottsförslaget äro ju att fatta som en ren demonstration, och herr Spångberg rekommenderade också i sitt anförande demonstrationstaktiken. Jag vill gratulera det socialdemokratiska partiet till förvärvet av en ny utrikespolitisk expert, men hans debut är icke synnerligen lyckad, när han börjar med att yrka avslag på en regeringsproposition i en betydelsefull fråga. Jag skulle vilja varna kammaren för att deltaga i en sådan demonstration; det tjänar ingenting till, och det kan skada Sveriges anseende utomlands. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till det föreliggande utskottsförslaget.

Fru Rönn-Christiansson: Herr talman! I anledning av herr Flygs anförande ber jag endast att få säga, att det av detta anförande framgick, att herr Flyg inom sina leder räknar tre desertörer från Spanien, som varit feiga nog att smäda de frivilliga. För all del, herr Flyg är en mycket modig man, ty det vill mod till att blotta så mycken feghet.

Herr Voug: Herr talman! Jag hade antecknat mig till ordet vid debattens början, men sedan statsministern talat och enligt min uppfattning uttömt frågan fullständigt såsom jag också ser den, fann jag lämpligt att stryka mig. Jag begärde ordet på nytt närmast för att säga några få ord till min nyblivne partivän herr Spångberg, vars politiska svårigheter att finna sig till rätta med vad utrikesutskottet här föreslagit jag nog förstår, men som jag ändock tycker i vissa avseenden förbiser viktiga sidor av detta problem.

Jag vill då säga att det är klart, att utrikesutskottets utlåtande av de socialdemokratiska ledamöterna inom utskottet icke kan betraktas alltigenom som ett uttryck för vad de skulle vilja säga. Men för mig är det väsentligt,

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

att här i utskottets utlåtande mycket kraftigt understykes, att noninterventionspolitiken är ett försök till en kollektiv politik. Den inriktar sig på ett samarbete för att bevara freden. Jag underströk den synpunkten redan under remissdebatten och har ingen anledning att nu närmare gå in på den, ehuru jag icke tror, att herr Bagge och jag, lika litet som i fjol, äro överens om, huruvida det är neutralitetspolitik eller icke. Men det förefaller mig, som om det skulle vara mycket svårt att verkligen kunna bevisa, att noninterventionspolitiken allt igenom har varit olämplig ur deras synpunkt, vilka betrakta en seger för det nationella eller, som man också säger, republikanska Spanien som önskvärd. Jag tror icke, att det är möjligt att fälla några säkra omdömen i den punkten ännu. Liksom jag gjort det tidigare vågar jag göra gällande, att det är ytterligt sannolikt, att om noninterventionspolitiken icke tillgripits, skulle, eftersom man icke kunnat draga en gräns mellan å ena sidan leveranser av vapen, å andra sidan överskeppande av trupper, en annan politik än noninterventionspolitiken ha givit de stater som önskat intervensera i Spanien möjlighet att föra sin interventionspolitik med betydligt större kraft än de nu faktiskt haft möjlighet att göra på grund av det motstånd, som skapas inom den internationella världen och också hemma i deras egna länder, därför att noninterventionspolitiken har lagt på varje stat ansvaret för att bryta sina löften. De senaste dagarnas händelser tyckas mig också ha skapat ett läge, där det ännu mindre är möjligt att bryta staven över noninterventionspolitiken. Vi ha idag i tidningarna kunnat läsa om under vilka ytterligt uppseendeväckande former italienska regeringens biträde till det engelska förslaget om evakueringen från Spanien har lämnats. Det har ju faktiskt kommit att ges på ett sådant sätt, att den nya utrikespolitiken i Storbritannien fullkomligt hänges upp på denna punkt. Det är klart emellertid, att i en tid som den nuvarande, när det går så fort att man faktiskt kan säga, att läget har hunnit ändras sedan vi behandlade denna sak i utrikesutskottet till i dag, när vi behandla den i andra kammaren, när tiden går så fort, att man den ena dagen har förlorat de möjligheter till ett bedömande som man tyckte sig ha något tidigare och kanske fått andra faktorer att räkna med, det också är nödvändigt att säga, att det biträdande av utrikesutskottets utlåtande, som jag för min del i min ringhet lämnar idag, omöjligen kan hindra, att frågan om Sveriges deltagande i noninterventionspolitiken kan resas på nytt, därest läget skulle väsentligen förändras. Och jag tillåter mig i så fall att begagna min möjlighet som riksdagsman att kräva, att svenska regeringen gör sina synpunkter hörda i London, där vi ju allt fortfarande genom vårt medlemskap i non-interventionskommittén ha en plattform från vilken våra synpunkter kunna framföras.

Nu är det ju så, att detta utskottsutlåtande gäller de frivilliga. Jag kan icke förstå herr Spångberg, när han tryckte så hårt på människornas rättighet att ge uttryck åt sin ideologiska uppfattning genom att fara till Spanien för att offra sina liv, ehuru jag nog liksom han måste känna mig mycket gripen av allt det hjältemod som man fått bevittna i samband med det spanska kriget. Men nu är dock läget sådant, herr Spångberg, att några utländska frivilliga icke behövas i Spanien, och jag begärde närmast ordet för att säga, att det är rent av tivelaktigt, om de kunna betraktas som välkomna. Jag har också gjort ett besök i Spanien, kanske på något längre tid än såväl herr Spångberg som andra besökande från andra kammaren, och jag vet att med den artighet och den översvallande älskvardhet, med vilken det nationella Spanien överhuvud betraktar alla människor som komma på besök, tror jag icke precis att man avvisar en frivillig, men han är icke välkommen. Det

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

nationella Spanien har tusen och åter tusen unga män som brinna av begär att gå ut och försvara sitt land men som icke ha vapen. Eftersom de svenska frivilliga icke kunna ta med sig en kulspruta i byxfickan, ha de egentligen ingenting där att göra, och det är mycket förvånande, när man kan läsa i tidningarna om den värvning av frivilliga, som skall ha pågått under sista tiden.

Jag har nu en viss anledning att tro, att dessa uppgifter om en frivilligström i själva verket äro betydligt överdrivna. Men jag tror, att det är av viss vikt, att det understrykes här i dag, att den, som reser som frivillig till Spanien, inte kan räkna med att därigenom offra det högsta han äger för att rädda en sak, som utan hans medverkan skulle vara förlorad. Så ligger saken inte till. Och non-interventionspolitiken har fört med sig, att på tredje året av inbördeskriget det nationella Spanien äger en folkarmé, som inte kan besegras genom några tillskott på 50 eller 100 tusen soldater från de stater, som bryta mot non-interventionspolitiken. Det har betydligt mycket större motståndskraft än så.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Andersson** i Ovanmyra: Herr talman! Då jag vid ett par tillfällen blivit apostroferad här i dag på grund av att jag var med på resan till Spanien här förleden, torde det kanske vara på sin plats, att jag med anledning av dagens debatt här säger några få ord.

Herr Andersson i Rasjön nämnde om det där uttalandet i Paris, som ju var riktat mot bombardemang av öppna städer, och den formulering det hade fått, där det stod, att det var officiella representanter från olika länder, som gjorde uttalandet. Det där är ju missvisande. Det var aldrig meningen, att vi skulle figurera som några officiella representanter vare sig för den svenska riksdagen eller för de partier vi företräda, utan avsikten var den, att vi voro personer, som stodo i offentlig ställning, eller något i den vägen. Detta var innebörden i uttalandet, och så bör det rätteligen översättas. Det var också på förhand diskussion där nere beträffande ordalydelsen av just denna passus, därvid man var överens om denna mera allmänna formulering. Den av herr Andersson i Rasjön nämnda översättningen är i så måtto felaktig.

Om jag sedan skall gå in på den reella innebörden av den fråga det här gäller, vill jag — och det var egentligen därför jag begärde ordet — i likhet med den siste talaren säga, att den tjänst, som herrar och damer motionärer här mena sig göra genom att öppna vägarna för frivilliga till det republikanska Spanien, är ingalunda av de dimensioner som man från det hållet här velat göra gällande. Tvärtom ligger det till på det sättet — som herr Vougt här uttalade — att även om spanjoren av naturen är sådan, att han tar emot främmande med välvilja och gör det även när det gäller dessa frivilliga, som komma för att hjälpa hans land, så gör han det inte därför, att han anser sig behöva dem, utan han gör det därför, att det ligger i hans kynne och natur. Jag vill bara erinra därom, att presidenten Negrin själv, när vi voro därnere, gjorde ett offentligt uttalande, att det inte förelåg någon som helst brist på folk i arméerna, utan att man hade manskap nog att sätta in i en 4—5 offensiver. Detta borde tala sitt särskilda språk om behövligheten eller obehövligheten av frivilligas medverkan.

Jag vill understryka detta, herr talman, och vill vidare tillägga en annan sak. Det är ett litet memorandum till svenska pojkar, som eventuellt reflektera på att ge sig dit ner för att av en eller annan anledning hjälpa till på den ena eller andra sidan. Vid vårt besök därnere, där vi kommo i kontakt med den skan-

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

dinaviska kontingent, som låg i Benecassim, fingo vi nog en del intryck, och för egen del vågar jag säga, att bland därvarande klientel fanns nog även en del av ren äventyrarnatur. Det ligger väl också i sakens natur, att så förhåller sig vid dylika invasioner. För övrigt vill jag säga, att man även då det gäller de andra, som givit sig dit ner av rent idealistiskt intresse, kanske bör höja ett varnande finger för dem, som eventuellt tänka fortsätta i samma spår. De må besinna, att vad de där möta kanske inte är av den innebörd och natur som de föreställt sig, utan att det kan gå för dem som för en del svenska och andra skandinaviska pojkar där nere, att de snart bli betänkta på att resa hem igen. Tänk då på svårigheterna för att ordna denna hemresa! Det är bara detta lilla utropstecken jag här velat komma med, för att man skall betänka vad det innebär att ge sig dit ner under nuvarande förhållanden.

Herr talman! Förhållandena äro ingalunda sådana, att en hjälpkaktion för det republikanska Spanien bör med all makt riktas in på den punkt, varom här är fråga, utan en sådan bör ske under helt andra former och på annat sätt.

Herr Tengström: Herr talman! Herr Andersson i Ovanmyra ville genast göra klart för herr Andersson i Rasjön, att vi, som reste till Spanien, inte reste som officiella representanter. Då jag i samråd med representanter för engelsmännen utformat den proklamation, som sedan blev översatt för svenska tidningar, vill jag nämna, fastän jag inte har grundtexten här, att början av proklamationen var följande: »We, public representatives from various countries.» Det betyder, som herr Andersson i Ovanmyra mycket riktigt sagt, inte »vi officiella representanter» utan »vi representanter i offentlig ställning från olika länder». Och i delegationen diskuterade vi, tror jag, i tre kvarts timmes tid just denna passus, för att vi skulle vara fullt på det klara med att vi inte överskredo några diplomatiska gränser. Vi underströko betydelsen av dels ordet »public» och dels ordet »from». Den saken bör alltså vara ganska klar.

Vad sedan gäller denna proklamation — eftersom den nu kommit i förgrunden — vill jag ytterligare understryka, att det ståndpunktstagande, som i dag kommit till uttryck i andra kammaren åtminstone från min sida, grundar sig framförallt på förekomsten av denna proklamation, som hade rent humanitärt syfte och ville åstadkomma en hjälp åt de betryckta, d. v. s. framför allt kvinnor och barn. Och vi voro så överens på den punkten, att alla skandinaviska representanter i de olika delegationerna ha undertecknat proklamationen. Danmark hade representanter från alla fyra partierna, och även den konservativa representanten har undertecknat proklamationen. Att vi från Skandinavien höllo tillbaka detta av vissa fullt förståeliga skäl, medan engelsmännen ville mycket snabbt publicera proklamationen, det tycker jag skulle antecknas oss till berömmelse. Eftersom denna fråga ånyo kommit upp till diskussion, ber jag dessutom att få nämna ytterligare en sak, som livligt debatterades. Engelsmännen påpekade speciellt, att man i London för närvarande diskuterar möjligheten av en uppmjukning av non-interventionsbestämmelserna därhän, att det skulle vara tillåtet för de krigförande att utan hinder av non-interventionsbestämmelserna inköpa sådan krigsmateriel, som kunde anses böra komma till användning för skyddande av civilbefolkningen. Och jag undrar, om inte herr Vougt, som efter hans sista anförande att döma har rätt så goda förbindelser, inte skulle kunna använda dessa förbindelser för att genom den svenska regeringen söka få möjlighet till en uppmjukning av dessa bestämmelser i fortsättningen.

Ja, herr talman, jag skulle nog ha anledning att säga en hel del ytterligare

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

på grund av vad som anförts i andra kammaren i dag, men då jag anser, att vi nu kunna gå från ord till handling, ber jag att få avstå därifrån.

Herr Flyg: Herr talman! Endast det ganska stora avståndet mellan herr Andersson i Rasjön och mig här i kammaren kan förklara den debatt, som han tog upp angående de svenska riksdagsmännen och deras karaktär av officiell representation för riksdagen. Jag använde orden »inofficiell representation», och jag tolkar det som motsatsen till vad herr Andersson i Rasjön ville läsa ut ur mitt anförande. Vi ha inte utsett dessa fyra herrar att resa till Spanien, och följaktligen kunde jag inte alls draga den slutsatsen, att de utgjorde någon officiell representation för den svenska riksdagen.

Sedan ett par ord med anledning av herr Vougts anförande. Han menade, att det måhända kan inom den närmaste tiden bli anledning att återkomma till den fråga, som vi i dag ha att taga ställning till. Jag skulle vilja råda herr Vougts att i så fall omedelbart vidtaga de förberedande åtgärderna för detta återupptagande av frågan. Jag tror, att vi befinna oss vid en tidpunkt, då händelserna komma att rinna mycket snabbt undan, och då det, som vi i dag diskutera, kommer att kunna användas som bevis för den svenska riksdagens medverkan till åtgärder, vilka komma att leda till det republikanska Spaniens förintande. Det är de ord jag velat säga i detta sammanhang.

Till sist vill jag vända mig till herr Andersson i Ovanmyra. Enligt min uppfattning har frågan om de frivilligas antal och huruvida de äro välkomna i Spanien eller inte ringa betydelse för det beslut det här gäller. Här gäller det en fråga av å ena sidan principiell karaktär och å andra sidan prejudicerande betydelse. Här gäller det ett beslut, genom vilket, som vi alla veta, den svenska riksdagen solidariserar sig med andra mot den demokratiska regimen i Spanien, och inga ord eller ordkonster kunna trola bort detta faktum. Här gäller det ett beslut, som i en morgondag kan gälla för ett annat, oss närmare liggande land, och där vi med andra ord ha intagit en ståndpunkt, som kommer att åberopas för ett liknande ståndpunktstagande vid det tillfället. Jag tillät mig påpeka detta i fjol och jag upprepar det nu. Jag har för övrigt intet att tillägga.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Min partikamrat fru Rönn-Christiansson har redan utvecklat skälen till att vi ansett oss, i motsats till vad som var fallet föregående år, böra ta ställning emot regeringens förslag. I fjol stödde vi förslaget därför att det var sammankopplat med bevakningssystemet och därför att vi trodde — fastän det såg hopplöst ut — att det skulle bli ett slut på fascistinterventionen. Det har nu visat sig, att det inte gick som vi hade hoppats. När herr statsministern nu förklarar, att allt tyder på, att man verkligen kommer att lösa denna fråga, måste jag — med all respekt för herr statsministern — säga, att detta hans yttrande vittnar om en naivitet, som inte är vidare klädsam i denna fråga. Vi för vår del tro inte längre på en sådan möjlighet, utan vi tro att erfarenheten kommer att visa raka motsatsen, nämligen att fascistinterventionen kommer att fortsätta.

Den egentliga anledningen till att jag begärde ordet var emellertid att jag ville be regeringen se till att icke å denna olyckliga lag, därest den nu erhåller fortsatt giltighet, ges en innebörd, som den absolut inte skall ha. Det har nämligen visat sig, att svenska polismyndigheterna hejda svenska arbetare som vilja resa ur landet. Det finns intet bevis för att de vilja resa till Spanien som frivilliga, men de hejdas på blotta misstanken och trakasserar. Detta är emellertid inte det viktigaste i detta sammanhang. Det har också visat sig,

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

att denna lag, som i sig är en kränkning av varje medborgares rätt att lämna landet, givit de tyska myndigheterna en formell möjlighet att förhindra svenska medborgare att resa genom Tyskland till Paris. Jag anser dylika kränkningar, vilka skett i en rad fall, vara av så pass uppseendeväckande natur att regeringen borde ha anledning att observera dem i och för ett effektivt ingripande. Även om det skulle kunna förefinnas en misstanke, att en och annan har för avsikt att resa till Spanien, anser jag dock, att den svenska regeringen inte bör tolerera något sådant som att man på blotta misstanken skall kunna beröva svenska medborgare en rätt, som lagen tillförsäkrar dem.

Vidare vill jag, herr talman, säga några ord med anledning av vad ett par talare yttrat här i slutet av denna diskussion. Det är inte riktigt, att den spanska republiken inte skulle behöva frivilliga. Det är inte riktigt, att läget skulle vara sådant att man nu går ut och förkunnar, att man har folk i sådant överflöd att man inte har användning för experter från andra länder. Det förhåller sig tvärtom så — och härvidlag är jag säker på, att jag inte blottar någon hemlighet — att alla de experter som kunna ställas upp och som vilja gå in i den spanska folkarméns led också äro hjärtligt välkomna.

Till slut vill jag, herr talman, med anledning av herr Anderssons i Ovanmyra uttalade om äventyrarelementet där nere säga några ord. Herr Andersson i Ovanmyra var här och sade, att jag inte fick generalisera hans uttalande, och jag gör det inte heller, men jag understryker, att dessa frivilliga som kämpat nere i Spanien skänkt åt det svenska namnet en sådan glans och en sådan auktoritet där nere att även om herr Andersson i Ovanmyra skulle ha påträffat ett och annat rötägg det inte finns något som helst berättigande uti dessa försök att ge de frivilliga ett epitet, vilket eventuellt skulle kunna kasta en skymt av skugga på dem såsom frivilliga. Från högsta militära håll ha de svenska frivilliga nere i Spanien fått de allra bästa vitsord såsom varande människor, vilka visat sig kunna med största allvar och beslutsamhet genomföra en given order och fullfölja de uppgifter, som de erhållit av militärbefälet. Detta intryck av dem har också vidarebefordrats till Sverige. Därför måste man reagera, när det i riksdagen fälles uttalanden, som — låt vara att de inte alls äro avsedda att uppfattas generellt — likväl kasta en skugga över dessa svenska frivilliga där nere. Ja, herr talman, jag vill säga, att de unga svenska män, som rest ner till Spanien för att kämpa på republikens sida och därvid kanske också trotsat frivilliglagen, visat sig ha handlat såsom verkliga representanter för ideal, vilka flertalet i denna kammare bekänner sig till.

Herr Tengström: Herr talman! Jag glömde i mitt förra anförande att beröra frågan om äventyrarelementen där nere. Med all respekt för min gode vän och kamrat herr Andersson i Ovanmyra och hans på realiteter grundade omdöme måste jag säga, att om han grundade sitt omdöme i denna sak på vårt en kvarts timme långa besök i Benecassim och det tillfälle han hade att se människorna där, han nog — såsom han också under hand meddelat herr Hagberg i Luleå — dragit kanske litet för långt gående slutsatser.

Man kan inte göra anspråk på att kunna bedöma sådana här saker, när man blott ser en person och talar med honom utan att samtidigt ha kännedom om hans tidigare öden.

Jag har, herr talman, i sanningens intresse velat meddela detta.

Herr Lithander: Herr talman! Det var ett par ord som den ärade talaren på Göteborgsbanken anförde ur ingressen till proklamationen, som gävo intryck av att denna deputation hade en mera officiell karaktär än den i verkligheten

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

hade. Enligt herr Tengström löd ingressen på följande sätt: »We public representatives from various countries.» Det förefaller mig som om det hade varit riktigare att det hetat: »We private individuals from Sweden and various countries, where we take part in public work.» Detta hade varit en mera exakt preciserad linje. Av ingressen sådan den i verkligheten löd får man det intrycket, att det var fråga om en officiell delegation från Sverige. Så var ingalunda förhållandet, utan det var intresserade män i offentlig ställning som foro ut; en rätt väsentlig skillnad alltså.

Herr Tengström: Herr talman! Den ärade representanten på den högra Göteborgsbänken bör förlåta mig om jag säger, att eftersom det var fråga om ett samfällt uttalande, och man ifrån engelsk sida mycket bestämt hävdade, att vi alla på ena eller andra sättet voro public representatives, vi för vår del inte kunde avstå från denna formulering, trots att vi mycket gärna velat ha ett skrivsätt sådant som det, herr Lithander här föreslagit.

Det är ju kammaren bekant, att inte bara vi »private individuals» utan även den svenska riksdagen i mycket stor utsträckning stå under inflytande av den engelska politiken på det hela taget. Under sådana förhållanden var det ju inte så märkvärdigt, att också vi »private individuals» i viss utsträckning gjorde det, när det som här var fråga om att författa en proklamation, som skulle undertecknas av alla.

Herr Lithander: Herr talman! Vad herr Tengström nyss anförde visar bara, att den ärade talaren först var inne på rätta vägar, men att han sedan lät sig missledas litet. Det blev med andra ord en litet finare etikett på det hela än som det i själva verket borde vara, tycker jag.

Herr Tengström: Herr talman! Jag vill bara säga till den siste ärade talaren, att när man nu känner till det verkliga förhållandet, och vi haft tillfälle att förklara oss, den allmänna opinionen borde vara tillfredsställd.

Herr Lundstedt: Herr talman! Eftersom jag anser mig böra rösta emot utskottets förslag vill jag helt kort motivera denna min ståndpunkt.

Det är som herr statsministern säger av vikt — icke minst i hithörande frågor — att man inte röstar efter sina känslor. Man får naturligtvis inte heller, om man vill förfara korrekt, använda kammaren som forum för att demonstrera mot interventionskommittén. Även om jag sålunda för min del försöker att fullkomligt känslofritt bedöma den nu föreliggande frågan, kan jag dock inte övertyga mig om, att förslaget som sådant är riktigt, och jag kommer därför som sagt att rösta emot detsamma. Som motiv härför vill jag framhålla, att jag anser det vara särdeles olämpligt att utfärda eller förlänga strafflagar, som avse sådana handlingssätt varom här är fråga. Jag menar — utan att nu vilja upptaga tiden med en närmare utveckling av saken — att straffet i dessa situationer helt och hållet saknar förmåga att fullgöra sin sociala funktion. Man borde, synes det mig, ha gått den vägen — för att inte direkt brista i det man åtagit sig — att man utfärdat s. k. förbud för de frivilliga att begiva sig till inbördeskriget i Spanien och i syfte att effektuera detta förbud vidtagit vissa åtgärder, vilka dock inte finge ha karaktär av straff. Detta är i största korthet min syn på denna sak.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å berörda hemställan; och fann herr talmannen svaren hava utfallit med övervägande ja

Ang. åtgärder till förhindrande av frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien. (Forts.)

för den förra propositionen. Herr Flyg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel, följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller utrikesutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets berörda hemställan.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Herr statsrådet *Forslund* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 127, angående folktandvård;

nr 128, med förslag till förordning om lindring i obemedlades och mindre bemedlades tandvårdskostnader m. m.;

nr 129, angående överlåtelse till Stockholms stad av vissa markområden å Ladugårdsgärdet i Stockholm;

nr 135, angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.;

nr 137, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2, 3 och 15 §§ lagen den 27 juni 1902 (nr 71), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar; och

nr 138, angående kapitalökning för lotsverkets båtlånefond.

Dessa propositioner bordlades.

§ 6.

Föredrogos vart efter annat:

utrikesutskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett mellan Sverige och Siam avslutat vänskaps-, handels- och sjöfartsavtal; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Sveriges bidrag till kostnaderna för internationell övervakning av utförseln och resandetrafiken till Spanien;

nr 32, i anledning av vissa i statsverkspropositionen beträffande Statens allmänna fastighetsfond, kommunikationsdepartementet, gjorda framställningar om anslag till kapitalinvestering;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlöningsförmåner för viss personal vid Varberg—Ätrans järnväg;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande till svenska järnvägsmännens vilohemsförening u. p. a. av tre barackbyggnader m. m.; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till säkerhetsanordningar vid järnvägs korsningar.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 7.

Ang. en statens sommar- och sportstugelånefond.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av väckt motion om en statens sommar- och sportstugelånefond begärdes ordet av

Herr **Senander**, som yttrade: Herr talman! Då utskottet meddelat, att denna fråga skall tagas upp till behandling i samband med den s. k. fritidsutredningen, finns det ju intet skäl för mig att vidhålla mitt yrkande i motionen. Jag vill därför nu bara uttala den förväntan, att denna utredning kommer att bringas till ett slut så fort som möjligt, och att den också skall lämna ett positivt resultat.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Till avgörande företogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i villkoren för statsbidrag till vissa skeppsdockor;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medel för anordnande av vissa försök med generatorgasdrivna automobiler;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tackande av förskottsvis utbetalade merkostnader för vissa byggnadsarbeten för signalregementets förläggning å Lilla Frösunda; och

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9.

Ang. vissa engångskostnader för försvarsväsendets byggnader m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anvisande å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1937/38 av anslag till vissa engångskostnader för försvarsväsendets byggnader m. m., och yttrade därvid

Herr **Flyg**: Herr talman! Jag har på denna punkt intet yrkande beträffande vad som här föreslås. Jag vill emellertid passa på tillfället att här påtala förhållanden, vilka ha bringats till min kännedom och som, om de också inte ha avseende å just de byggnader varom här är fråga, dock gälla byggnader, som äro under arbete eller som planerats till utförande.

Det lär förhålla sig så, att samtliga grustag som finnas i närheten av det här ifrågavarande fältet ligga på kronans mark. På grund av någon gammal bestämmelse lär hovförvaltningen, eller vad organet i fråga kan heta, ha rätt till ett pris av 1 krona kubikmetern av det grus som tages från dessa grustag på kronans mark. De entreprenörer, som köra detta grus, som kostar 1 krona per kubikmeter, till leveransplatsen vid respektive byggnader, lära emellertid för detta sitt besvär betinga sig ett pris av mellan 4 och 6 kronor per kubikmeter. Staten tar alltså grus från egna grustag och erlägger för detta grus en avgift, som efter vad jag förmodar är bestämd i någon gammal urkund, och får sedan för själva körningen betala ett pris av mellan 4 och 6 kronor per kubikmeter. De uppgifter som jag sålunda fått har jag inte kunnat kontrollera, men jag har velat lämna dem här för att på så sätt rikta för-

Ang. vissa engångskostnader för försvarsväsendets byggnader m. m. (Forts.)
 svarsministerns uppmärksamhet på förhållandet och för att uttala den förhoppningen, att han, om så skulle förhålla sig som jag här relaterat, vidtager åtgärder, som skulle kunna spara in ganska väsentliga summor åt staten.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 42, i anledning av i statsverkspropositionen under Fonden för förslag till statsverket gjord framställning om anslag till kapitalinvestering för vissa engångskostnader för försvarsväsendets byggnader m. m.;

nr 43, i anledning av väckt motion om vissa erinringar i fråga om äskade anslag till försvaret;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående försvarsberedskap vid statens järnvägar; och

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kronan tillhöriga andelar i Skogsforsen och Bellforsen i Åtran m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Härefter förelåg till avgörande andra lagutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av övergångsbestämmelserna till lagen den 18 april 1935 med vissa bestämmelser om arbetsförmedling.

Ang. ändrad lydelse av övergångsbestämmelserna till lagen med vissa bestämmelser om arbetsförmedling.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag kan medge, att denna fråga icke är någon stor fråga, och jag kommer heller icke att framställa något annat yrkande än i den riktning, som utskottet ifrågasätter. Jag undrar emellertid, om i alla fall icke några ord skulle kunna anses motiverade dels med hänsyn till saken såsom sådan, dels ock, framför allt, med hänsyn till det sammanhang, som detta spörsmål äger med dessa konventioner, som man voterar inom den internationella arbetsorganisationens ram.

När vi diskuterade detta spörsmål år 1935 — detta för att först något beröra saken såsom sådan — framfördes från vårt håll vissa tämligen bestämda erinringar mot den då föreslagna lagstiftningen. Vi förmenade, att sannolikheten talade för att en förstatligad verksamhet på detta område icke skulle kunna betjäna vare sig arbetsgivarna eller arbetstagarna på det sätt, som skulle kunna anses önskligt. Vi hade den meningen, att den privata arbetsförmedlingen eller, såsom det heter, den avgiftskrävande arbetsförmedlingen i många hänseenden bättre skulle kunna komma till rätta med dessa spörsmål. Dessa våra invändningar avvisades emellertid, och kammarens majoritet följde utskottet. Därför är det naturligtvis för oss av ett visst intresse — för att icke säga att det innebär en ganska betydlig överraskning — att i departementschefens motivering för den nu ifrågasatta uppmjukningen av lagen läsa följande: »Vad socialstyrelsen i detta ärende anført synes giva vid handen, att arbetsförmedling för musiker och sceniska artister samt liknande yrkesutövare knappast kan tänkas bli på ett för de anställningssökande tillfredsställande sätt bedriven annorledes än i förvärvssyfte.» Det är, herr talman,

Ang. ändrad lydelse av övergångsbestämmelserna till lagen med vissa bestämmelser om arbetsförmedling. (Forts.)

precis vad vi yttrade år 1935, men som ingen människa den gången ville lyssna till. Därför är det högst angenämt att nu finna, att vi på vår sida fått en så inflytelserik man som socialministern.

När vi i de dagarna talade om den här saken, ifrågasattes också, huruvida det var alldeles nödvändigt att vidtaga den ratifikation, som det då gällde. Undertecknad framställde den frågan, huruvida någon stat vid ifrågavarande tidpunkt överhuvud taget ratificerat den konvention, om vilken man kom överens i Genève år 1933. Min fråga blev icke besvarad, men det gjordes gällande från utskottsmajoritetens sida, att sällan torde i Genève stämningen för ratifikation av en där beslutad konvention ha varit så stark, som då det gällde just denna lagstiftning. Jag erhöll också sedan från utskottsmajoritetens sida den mycket bestämda admonitionen, att ett avslag från kammaren skulle komma att väcka uppseende i Genève.

Under sådana förhållanden kan det vara av intresse att taga reda på huru många stater som sedan dess ratificerat denna konvention, kring vilken vid den tidpunkten en sådan enhällighet ansågs föreligga. Besked på denna punkt får man i Kungl. Maj:ts proposition, och det tycker jag, att man skall sätta värde på. Av propositionen erfar man nämligen: »Förutom Sverige» — jag skall be att få ordagrant citera propositionen — »hava hittills endast tre stater, nämligen Chile, Finland och Spanien, ratificerat konventionen.» Så förhöll det sig alltså med den stora entusiasm, som var för handen, då det gällde ratifikation av ifrågavarande överenskommelse.

Nu har socialministern ansett det nödvändigt att här föreslå en viss uppmjukning av en lag, som dock ändå är så färsk som sedan år 1935. Man har nämligen kommit underfund med att vissa svenska företagares och anställdas intressen icke blivit tillgodosedda så, som önskvärt varit. Man föreslår alltså en uppmjukning, men, herr talman, vad vinna vi med detta? Jo, vi vinna, att vi klara oss till år 1940, men sedan äro vi i precis samma dilemma, d. v. s. hela den svenska marknaden ligger öppen för utländska företagare i den bransch, det här gäller, medan de svenska förmedlingsbyråerna icke ha någon möjlighet att sträcka sin verksamhet utanför det egna landets gränser. Man kan med skäl ifrågasätta, huruvida det är rimligt att skriva en lag på det sätt, att den leder till förfång för svenska medborgare, under det att utlänningar oförhindrat här få bedriva sin näring.

Dessa konventioner, som vi varit så snabba att biträda, utgöra i och för sig ett ganska intressant kapitel. I senaste häftet av »Sociala meddelanden» får man besked om i vilken utsträckning olika nationer ratificerat konventionerna. Det är en lektyr, som jag gärna skulle vilja anbefalla kammarens ärade ledamöter till närmare studium. Den ger nämligen ganska oväntade upplysningar. Det förhåller sig nämligen så, att man hittills inom den internationella arbetsorganisationens ram voterat 64 konventioner. Nu frågar man sig: Har någon stat ratificerat alla dessa 64 konventioner? Nej, det har ingen stat gjort. Har någon stat ratificerat 54 konventioner? Nej. Har någon stat ratificerat 44 konventioner? Nej! Den stat, som ratificerat det största antalet konventioner, beslutade i Genève, är Spanien, som ratificerat 34 konventioner. Därefter följa Uruguay samt republiken Nicaragua. Därav är man givetvis berättigad att draga den slutsatsen, att de sociala föranstaltningarna i dessa fjärran länder äro synnerligen omfattande.

Se vi nu på de skandinaviska länderna, finna vi, att Sverige och Norge biträtt 20 konventioner samt Finland 16 konventioner, medan vårt grannland Danmark varit så försiktigt, att det icke utlämnat sitt namn till undertecknande av mer än 12 konventioner av inalles 64.

Ang. ändrad lydelse av övergångsbestämmelserna till lagen med vissa bestämmelser om arbetsförmedling. (Forts.)

Man gör även en annan intressant iakttagelse i fråga om denna situation. »Sociala meddelanden» utvisa nämligen, att ratifikationsfrekvensen var mycket större under de första åren av Internationella arbetsorganisationens verksamhet i Genève; sedan blev den mindre för att under de senare åren praktiskt taget upphöra. De ratifikationer, som gjordes exempelvis under år 1936, äro ytterst fåtaliga. Anledningen härtill är naturligtvis icke blott, att det internationella samarbetet såsom sådant blivit allt svagare och svagare, utan även, att man kommit underfund med vådorna av att biträda dessa konventioner. Man har förstått, att de med sina många paragrafer äro ganska farliga rättsfällor — men, herr talman, ingalunda några förgyllda rättsfällor — utan tämligen besvärliga tingestar. Har man väl fastnat i dem, är det icke så lätt att komma ut igen. Detta visar ju också det exempel beträffande arbetsförmedlingslagen, som nu är för handen. Vi sitta fast, och även om vi nu kommit underfund med att det var ett mindre välbetänkt beslut, som vi fattade år 1935, kunna vi icke göra något åt den saken. Vi ha fastnat i rättsfällan.

Här har signalerats en annan lagstiftning, som det kanske skulle kunna anses påkallat att i detta sammanhang något beröra, nämligen en ny sjöarbetstidslag, som skall komma till stånd i anslutning till en konvention i Genève. Jag undrar emellertid, huruvida icke den erfarenhet, som ligger bakom den kungl. proposition, som vi nu skola avgöra, är sådan, att den borde i detta fall ålägga handelsministern en betydande återhållsamhet, när han går att presentera riksdagen förslaget om sjöarbetstidslag. Det kan nämligen hända, att vi i fråga om denna råka ut för samma fatala upplevelse som i fråga om den nu förevarande lagstiftningen.

Jag har, herr talman, såsom jag yttrade i inledningen till mitt anförande, givetvis icke något annat yrkande att framställa än om bifall till utskottets förslag. Jag har emellertid ansett, att det icke varit ur vägen att göra dessa erinringar, då jag är mycket starkt övertygad därom, att det beslut, som i detta ärende fattades år 1935, var ett ganska olyckligt beslut. Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Hage: Herr talman! Jag tror icke, att det finns någon anledning att taga den lilla justering, som här föreslås av regeringen, till utgångspunkt för något allmänt avståndstagande från det internationella arbete, som bedrivs där nere i Genève. Detta arbete har ju ändå lett till en del fördelar, och det har varit så, att åtminstone under första perioden efter detta arbetes tillkomst genomfördes en hel del saker genom internationella överenskommelser, som säkerligen varit till fördel för respektive länder och, icke minst, till fördel för arbetarklassen i dessa länder.

När den föregående talaren nämnde en del länder, som icke ratificerat den föreliggande konventionen, medan Sverige däremot gjort det, så får jag säga, att jag betraktar det snarare såsom en heder för vårt land att gå i spetsen, när det gäller den här utvecklingen. Jag får för övrigt påvisa — jag skall inskränka mig till ett mycket kort anförande, eftersom den föregående talaren icke gjort annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan — att vad som här föreslås är egentligen endast en liten detaljändring. Det gäller nämligen endast ett mycket begränsat område på arbetsmarknaden, nämligen musiker och sceniska artister. När man nu funnit, att vissa bestämmelser, som kommit till, icke äro lämpliga, och med anledning härav föreslår en viss justering, så tycker jag, att man här kan tillämpa det gamla uttrycket, att undantagen ofta bekräfta regeln.

Man kan väl säga, att principen om att åstadkomma ett internationellt sam-

Ang. ändrad lydelse av övergångsbestämmelserna till lagen med vissa bestämmelser om arbetsförmedling. (Forts.)

arbete av detta slag i regel är fördelaktigt. Men naturligtvis kan på detta område som på så många andra påvisas, att undantagsfall förekomma, d. v. s. att i detta fall internationella överenskommelser, sedan de ratificerats, vid tillämpningen icke visat sig på *alla* punkter lämpliga och tillfredsställande. När man såsom i detta fall finner, att man utformat den svenska lagen på ett mindre tillfredsställande sätt på en punkt, har man den möjlighet, som här föreslås, att vidtaga en viss justering.

Jag skall med denna korta motivering be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Endast ett par ord till herr Hage, som företrädde andra lagutskottet. Herr Hage menade, att det skulle vara en heder för oss att gå i spetsen för denna utveckling. Det låter naturligtvis säga sig, men jag tillåter mig ifrågasätta, huruvida regeringen är beredd att för närvarande dela den uppfattning, åt vilken herr Hage givit uttryck. Nyligen har ju riksdagen presenterats ett par konventionsförslag och rekommendationer, antagna vid Internationella arbetsorganisationens senaste konferens i Genève. Beträffande dessa föreslår dock regeringen, att de för närvarande icke måtte biträdas.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 12.

*Ang. viss
ändring i la-
gen om för-
säkring för
olycksfall i
arbete.*

Vid nu skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av väckt motion rörande viss ändring i lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete yttrade

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag har i den föreliggande motionen begärt utredning och förslag angående ändring i olycksfallsförsäkringslagen. Andra lagutskottet, som visserligen avstyrkt motionen, hänvisar emellertid till en inom riksförsäkringsanstalten pågående utredning rörande en förbättring av den nuvarande olycksfallsförsäkringslagstiftningen. Jag förutsätter, att utskottets utlåtande innebär, att även den av oss framförda frågan skall uppmärksammas av den pågående utredningen. Utskottet säger nämligen: »Utskottet beaktar tillfullo de skäl, som tala för en såvitt möjligt tillmötesgående behandling av personer, som drabbats av olycksfall, men vill framhålla, att gränsfall naturligen icke kunna undvikas.» Utskottet säger något tidigare, att enligt rådande praxis torde, för att rätt till ersättning skall anses föreligga, icke krävas mera än att övervägande skäl tala för ett orsakssammanhang mellan olycksfall samt sjukdom eller invaliditet. Detta är ett kanske litet otydligt yttrande av utskottet, och det är beträffande detta, som vi egentligen i vår motion velat få fram klara bestämmelser, så att, när man finner skäl föreligga för ett sådant sammanhang, den skadade skall få sin ersättning för olycksfall i arbete. Det är den just nu rådande praxis som gjort, att många icke tillerkänts ersättning för sjukdom och invaliditet, trots att övervägande skäl talat för ett sammanhang mellan olycksfallet samt sjukdom eller invaliditet. Det i vår motion åberopade fallet är typiskt. Den däri omnämnde Karlsson Klinga i Söderhamn, som vi tagit såsom exempel, fick ingen ersättning för sitt olycksfall i arbetet, trots att läkarna — det var alltså icke blott en utan flera läkare — »förklarade såsom sin uppfattning, att olycksfallet var den omedelbara orsaken och det utlösande momentet för Karlsson Klingas sjukdomstillstånd och arbets-

Ang. viss ändring i lagen om försäkring för olycksfall i arbete. (Forts.)
 oförmåga». Detta är alltså raka motsatsen till vad utskottet säger, att den nuvarande praxis innebär. Det är rörande den nuvarande praxis vi vilja ha tydligare och klarare bestämmelser, så att åtminstone läkarens uppfattning skall vara avgörande i en sådan fråga.

Nu har man från utskottet hänvisat till den pågående utredningen inom riks-försäkringsanstalten, och det har också ganska tydligt sagts från utskottets sida, att även utskottet önskar, att dessa personer, som drabbas av olycksfall, skola bli så human behandlade som möjligt. Under sådana förhållanden hoppas jag, att även dessa detaljer, som vi i den föreliggande motionen tagit upp, uppmärksammas av denna utredning. Dessa äro nämligen ganska viktiga. Man bör här åstadkomma en tydligare formulering, som för framtiden omöjliggör en sådan orättvisa och brutal behandling av den skadade, som förekommit i det av oss omnämnda fallet.

Jag framställer intet yrkande om bifall till motionen, eftersom jag förstår, att den sak, vi nu på detta sätt framfört, kommer att bli uppmärksammas i den pågående utredningen, såsom påpekats i utlåtandet.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 1, i anledning av väckt motion om sänkning av rösträttsåldern vid politiska och kommunala val.

Uti en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion nr 154 av herr *Brädefors m. fl.* hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta om sänkning av rösträttsåldern vid alla politiska och kommunala val till 21 år».

Ang. sänkning av rösträttsåldern vid politiska och kommunala val.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr Brädefors: Herr talman! Trots det att konstitutionsutskottet enhälligt avstyrkt vår förevarande motion, vill jag säga ett par ord i anledning av dess utlåtande.

Konstitutionsutskottet har i sitt utlåtande icke bestritt det berättigade i kravet på rösträttsålderns sänkning. Det har icke ens försökt att göra det, och jag måste därjämte säga, att den motivering utskottet kostat på sig i detta utlåtande är ganska långsökt. Man säger, att man här icke vill tillstyrka motionen, därför att man så nyligen, under fjolåret, ändrat lagen i detta avseende, d. v. s. sänkt rösträttsåldern i fråga om landstingsmannaval och electorsval till 23 år. Denna rösträttsålder av fyllda 23 år har emellertid funnits för övriga kommunala och politiska val redan tidigare. Den är alltså icke av så färskt datum, och jag tycker därför, att det är litet konstigt handlat av utskottet att krypa bakom den i fjol genomförda sänkningen av rösträttsåldern för landstingsmannaval. Även om rösträttsålderns sänkning föreslogs i fjol i fråga om de övriga valen, tycker jag ändå icke, att det finns någon mening i utskottets uttalande, när man icke ens försökt att bestrida det berättigade i en sänkning av rösträttsåldern.

Jag anser det fortfarande odemokratiskt, att personer, som fullgöra sina skyldigheter till stat och kommun, sakna medbestämmanderätt vid val till dessa institutioner. Man kan icke heller säga, att vi kommunister äro ensam-

Ang. sänkning av rösträttsåldern vid politiska och kommunala val. (Forts.)
ma om kravet på rätt för ungdomen till rösträtt ungefär vid samma tid, som de börja fullgöra sina skyldigheter till stat och kommun. Jag påminner mig, att i den senaste valrörelsen — d. v. s. den valrörelse, som medförde den nuvarande sammansättningen till riksdagens andra kammare — deltog också det socialdemokratiska ungdomsförbundet aktivt. Jag kommer även ihåg, att det i sina skrivelser hade preciserat sina krav, bland annat kravet på en sänkning av rösträttsåldern till 21 år. Jag tycker, att med den sammansättning, som den folkvalda församlingen numera har, dessa av ungdomen själv framförda krav om rösträttsålderns sänkning borde vinna beaktande. Det finns sannerligen icke något sakligt motiv för att en enligt svensk lag myndig man och kvinna skulle vara omyndig, när det gäller att deltaga i samhällets angelägenheter, ty de äro i fråga om skyldigheter gentemot samhället likställda med övriga medborgare.

Även om Sverige nu skulle genomföra en reform i den av oss föreslagna riktningen, kan man icke säga, att Sverige härmed skulle slå rekord i fråga om farten i reformarbetet. Flera andra länder ha tidigare genomfört den reform vi nu föreslagit.

Trots ett enhälligt avstyrkande från utskottet anser jag fortfarande, att arbetarmajoriteten i denna kammare har förpliktelser gentemot ungdomen, och att den i handling borde visa, att den bygger på ungdomen, och att den litat på ungdomen, även när det gäller att deltaga i behandlingen av samhällsfrågor. Jag yrkar, herr talman, bifall till motionen.

Herr Sundberg: Herr talman! När utskottet i sitt utlåtande säger, att den omständigheten, att riksdagen helt nyligen har fattat beslut om åldersgränsens sänkning, är anledningen till att man anser, att den föreliggande motionen icke bör leda till någon åtgärd, så kan detta helt naturligt vara en motivering. Jag måste likväl i likhet med motionären för min del finna det minst sagt underligt, att när ungdomen vid 21 års ålder i alla andra avseenden får sina samhälleliga rättigheter och också skall fullgöra sina samhälleliga förpliktelser och skyldigheter, den icke också skall få åtnjuta den medborgerliga rättighet, som ligger i att få deltaga i de val, som äga rum i samhället.

Jag antar, att det skulle ha varit rätt svårt för utskottet att kunna komma fram med en något fylligare och längre motivering, vari man eventuellt skulle ha sökt påvisa, att den svenska ungdomen av i dag icke vid 21 års ålder skulle vara mogen att kunna taga ställning i såväl rikspolitiska som kommunalpolitiska frågor. Den, som något litet har sett, och det ha väl i varje fall alla riksdagens ledamöter, den stora verksamhet, som utföres av de olika ungdomsrörelserna i vårt land, är säkerligen medveten om att ett sådant påstående är oriktigt.

Man torde icke heller kunna säga, att om denna motion bifölles, trots att den väckts av ledamöter från ett visst politiskt parti, detta skulle komma att tjäna ett enda sådant parti. Den saken kan icke avgöras på förhand, eftersom alla de politiska partierna ha sina ungdomsrörelser. Inom alla partier förekommer det ju, att ungdomar bliva myndiga.

Man skulle sålunda kunna säga, att det är ett riksintresse för den svenska ungdomen att i full utsträckning få medborgarrättigheter vid 21 års ålder, och man kan icke göra gällande, att ungdomen skulle vara omogen vid den åldern. Ungdomsrörelsen av i dag bedriver ju ett synnerligen intensivt arbete såväl i allmänbildande som politiskt bildande syfte, och det är som sagt icke enbart ett parti, som har en stor och stark ungdomsrörelse, utan det ha alla de nu verkande politiska partierna här i landet.

Ang. sänkning av rösträttsåldern vid politiska och kommunala val. (Forts.)

Jag kan därför för min del knappast finna, att den omständigheten, att det helt nyligen har fattats beslut om rösträttsålderns sänkning, kan utgöra ett bärkraftigt motiv för att man icke nu skulle kunna besluta gå vidare ned med åldersgränsen. Man skulle då endast ha gått etappvis fram, fastän kanske litet hastigare än vad man är van vid.

Jag har, herr talman, med dessa ord endast velat ge uttryck för den uppfattningen, att jag är absolut övertygad om att vi så småningom måste komma att ge ungdomen fulla politiska medborgerliga rättigheter i samhället, och att jag hoppas, att nästa etapp icke skall dröja alltför länge. Med anledning av min inställning till denna fråga ber jag dock, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr Nilsson i Göteborg: Herr talman! Frågan om rösträttsålderns sänkning till 21 år har under de senare riksdagarna varit föremål för riksdagens prövning men utan resultat. Emellertid fattade fjolårets riksdag beslut om sänkning av rösträttsåldern vid samtliga val till 23 år. Jag håller för min del före, att det var de attacker, som ha gjorts icke minst från socialdemokratiskt håll för en sänkning av rösträttsåldern till de 21 åren, som fingo till resultat den sänkning till 23 år, som vi i fjol beslöto. Det finns ingen, som vill bestrida riktigheten av den uppfattning, som de båda föregående talarna ha tillkännagivit, om ungdomens politiska insikter och ansvars känsla — däri är jag fullt ense med dem — men frågan gäller att få fram en allmänt omfattad mening här i riksdagen för rösträttsålderns sänkning till 21 år. Vi ha ännu icke lyckats komma så långt, utan det beslut, som riksdagen i fjol fattade, får väl betraktas såsom en kompromiss mellan de olika meningarna i denna fråga. När utskottet har påpekat detta, har utskottet därmed icke sagt, att man icke en gång i framtiden ånyo kan taga upp frågan om rösträttsålderns sänkning till ny prövning.

Jag ber, herr talman, att med det anförda få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Brädefors: Herr talman! Herr Nilsson i Göteborg framhöll, att kravet på rösträttsålderns sänkning till 21 år var berättigat men att opinionen i riksdagen ännu icke var mogen för ett sådant beslut vare sig nu eller inom den närmaste framtiden. Jag vill emellertid säga, att jag tror icke, att jag och mina partivänner jämte herr Nilsson i Göteborg äro de enda, som äro anhängare av rösträttsålderns sänkning här i andra kammaren eller i riksdagen. Skulle vi ställa frågan på det sättet, vilka det är som anse det vara rättvist och berättigat att sänka rösträttsåldern till 21 år, så tror jag, att flera skulle anmäla sig även i denna kammare.

För att få fram en fråga sådan som denna gäller det både för mig och herr Nilsson i Göteborg och alla övriga, som anse detta vara rättvist och berättigat, att visa sin opinion genom att rösta för förslaget, även om man vet, att det icke kan gå igenom i år. Tror icke herr Nilsson i Göteborg, att detta skulle kunna driva fram frågans lösning inom de närmaste åren? Endast genom att säga sin mening i de olika frågorna kan man ju få dessa meningar mera utbredda.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Voteringsbegärdes likväl av herr Brädefors, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes.

Ang. sänkning av rösträttsåldern vid politiska och kommunala val. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 14.

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar.

Härpå föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 2, i anledning av väckt motion om utredning angående minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar.

Uti en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion nr 129 av herr *von Heland* hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande minskning av det nu fastställda antalet ledamöter i riksdagens båda kamrar samt om framläggande för riksdagen av det förslag vartill utredningen må föranleda».

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

- 1) av herr *Reuterskiöld* beträffande utskottets motivering; samt
- 2) av herrar *Lindskog*, *Lundqvist* och *Wolgast*, som inom utskottet yrkat, att utskottet måtte hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om förutsättningslös utredning av frågan om antalet riksdagsmän.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Lindskog**: Herr talman! Jämte ett par andra medlemmar av utskottet har jag tillåtit mig att i en reservation yrka bifall till motionen, icke därför att jag i allt vill instämma i den motivering, som motionären har anfört, men därför att jag instämmer i själva klämman och i det syfte, som motionen har.

Utskottet har i sin motivering anfört en del skäl, som enligt utskottets mening skulle tala för ett avslag å motionen. Utskottet har sålunda lagt fram en statistik, av vilken skulle framgå, att Sverige icke har avsevärt högre antal riksdagsmän i förhållande till invånarantalet än i de andra länder, med vilka en jämförelse är möjlig, nämligen Danmark, Schweiz, Finland och Norge. Nu är det ju som bekant så, att man med statistik kan bevisa tämligen vad som helst. Om man skall använda statistik, bör man dock icke göra den alltför ensidig, utan man skall framhålla de faktorer, som äro avgörande vid en statistisk beräkning. Det räcker enligt min mening icke, om man skall göra en statistik, att blott och bart säga, att i förhållande till invånarantalet ha vi icke avsevärt högre antal riksdagsmän än i de andra länderna, ty en annan mycket viktig faktor är, hur stort invånarantal vi överhuvud taget ha i Sverige jämfört med dessa andra länder. Det är som bekant så, att Sverige

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

har ett betydligt högre invånarantal. Vi ha ungefär 6,250,000 invånare, under det att Norge har 2,800,000, Danmark 3,700,000, Finland 3,800,000 och Schweiz 4,000,000. Sverige har alltså betydligt större folkmängd. Det förefaller mig vara tämligen klart, att om ett större invånarantal skall låta representera sig, måste ett jämförelsevis större antal invånare falla på varje enskild riksdagsmans lott, och tvärtom.

För att visa vad jag menar skall jag be att få anföra ett par ytterlighets-exempel. Island är ett land med ungefär 100,000 invånare. I dess »allting» sitta i det närmaste 50 medlemmar, d. v. s. en medlem på 2,000 invånare, vilken låga siffra just förklaras av att det är ett så litet invånarantal i landet. Gå vi till Frankrike, som har över 40,000,000 invånare, så har det icke fullt 1,000 medlemmar i sina bägge kamrar, om jag får använda det uttrycket. Här komma sålunda mer än 40,000 invånare på varje medlem.

Dessa ytterlighetsfall visa just, att man måste taga hänsyn även till hela invånarantalet i landet. Det är klart, att ju fler invånare man har, desto färre blir antalet riksdagsmän i förhållande till invånarantalet. Det är därför enligt min mening vilseledande att betrakta den av utskottet anförda statistiken såsom bevisande. Det heter här i utskottets utlåtande, att antalet riksdagsmän i Sverige är i förhållande till invånarantalet ingalunda avsevärt högre än i dessa andra länder. Egentligen borde man ha sagt, att Sverige på grund av sin större folkmängd borde ha ett något mindre antal riksdagsmän i förhållande till folkmängden än dessa andra länder, med vilka jämförelse gjorts.

Utskottet anför vidare ett annat skäl, nämligen att en nedskärning av riksdagsmännens antal vid bibehållande samtidigt av det nuvarande styrkeförhållandet mellan kamrarna skulle äventyra första kammarens möjlighet att erhålla tillräcklig representation i utskotten. Härtill vill jag säga: varför är det så nödvändigt att upprätthålla just den nuvarande proportionen mellan de båda kamrarna? Är verkligen förhållandet $\frac{23}{15}$ det heliga tal som ej kan förändras. Det förefaller mig, att förr i tiden, då det verkligen rådde ett motsatsförhållande mellan första och andra kammaren, då kunde man förstå, om andra kammaren ansåg det nödvändigt att upprätthålla denna proportion. Men nu, då första kammaren väljes lika demokratiskt, kan man säga, som andra kammaren fastän efter något andra grunder, då skulle det väl ej innebära någon olycka, om man bibehölle första kammarens medlemsantal men minskade andra kammarens, exempelvis till 200 eller 180. Därigenom skulle det i verkligheten ej bli någon skillnad med avseende på det mål, som demokratin eftersträvar. Ingen kan påstå, att första kammaren, därför att den blott har 150 medlemmar, brister i effektivt arbete. Man skulle nästan kunna säga, att ledamöterna av första kammaren tvärtom tack vare sitt lägre antal hava större möjligheter till effektivt arbete, än vad ledamöterna av andra kammaren ha. Här i andra kammaren är det i det närmaste 70 ledamöter, som gå omkring utan att ha säte eller stämman i något ordinarie utskott vare sig som ordinarie ledamöter eller som suppleanter. Det råder faktiskt bland denna stora mängd, jag skulle nästan vilja säga, till hälften arbetslösa riksdagskamrater ett ganska stort och ganska berättigat missnöje med att de, som dock äro högt betrodda samt dugande män och kvinnor, skola gå här till hälften arbetslösa tack vare detta alltför stora antal medlemmar i denna kammare. Det är därför, som det har både förut och nu kommit fram starka krav på en rationalisering av arbetet på det ena eller andra sättet, genom en minskning av riksdagsmännens antal eller genom andra förbättringsåtgärder, så att det verkligen blir ett effektivt arbete för varenda medlem av andra kammaren.

Nu säges det i utskottsutlåtandet, att på grund av vårt lands stora ytvidd och de mycket skiftande förhållandena inom olika delar av detsamma är bi-

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)
behållandet av ett jämförelsevis stort antal riksdagsmän behövt för att riksdagen allsidigt och fullständigt skall kunna ge uttryck åt skilda uppfattningar och intressen inom folket. Vad skulle det vara för nytta med att dessa människor gäve uttryck åt skilda uppfattningar och intressen, när dessa uppfattningar och intressen ej kunna komma till uttryck på de ställen, där de verkligen kunna åstadkomma någon allvarlig effekt, nämligen inom de ordinarie utskotten? Ty vi kunna vara ense om — det ha vi sett exempel på i dag — att de anföranden, som hållas här utanför utskottet, ej ha någon egentlig effekt på själva avgörandet av frågorna. Sålunda är det meningslöst att säga, att landet bör vara representerat av ett så stort antal medlemmar, då dessa ej kunna ha något verkligt inflytande på det effektiva utskottsarbetet. För min del har jag ansett, och jag tror, att jag därvid har de båda andra reservanterna med mig i denna uppfattning, att det vore i hög grad önskvärt, att här en undersökning kunde göras för att få fram en reform, varigenom man kunde undvika, att ett så stort antal riksdagsmän i denna kammare i verkligheten ej få användning för sin arbetskraft och sin arbetsduglighet. Det är blott och bart en dylik undersökning, som vi begära. För min del är jag övertygad om att en dylik undersökning skulle kunna leda till ett tillfredsställande resultat, så att den verkligen väl befogade missbelåtenhet, som här finnes på många håll bland kamrarnas yngsta medlemmar, verkligen kunde avlägsnas.

Det är därför, herr talman, jag tillåter mig att yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Häruti instämde herrar *Lundqvist* och *Anderson* i Norrköping.

Herr **Voug**t: Herr talman! Den här behandlade motionen har för en stund sedan varit under debatt i första kammaren, som bifallit utskottsutlåtandet, och det torde därför vara ganska liten mening med att taga upp en större debatt här. Jag vill i alla fall säga några ord för att motivera den ståndpunkt, som utskottsmajoriteten intagit.

Jag vill då fästa uppmärksamheten på att ett av motionärens huvudskäl knappast i tillräcklig utsträckning blivit bemött i utlåtandet. Det är det skäl, som anknyter till sparsamhetsbehovet. Han talar bland annat om riksdagshusets otillräckliga utrymmen och svårigheterna att lösa riksdagens lokalfråga samt talar vidare om sparsamhet och menar, att man skulle kunna göra betydande besparingar genom att ej ha så många riksdagsmän. Jag tror nog, att kammarens majoritet är överens med mig därom, att det i alla fall vore bra orimligt, om en fråga som denna, som sammanhänger med ganska vitala grundsatser inom vår demokrati, skulle behandlas från denna synpunkt.

Herr *Lindskog* har för sin del ej gått samma väg som motionären i sin argumentering. Herr *Lindskog* säger, att den jämförelse, som här gjorts mellan Danmark, Schweiz, Finland och Sverige ej är tillräckligt talande. Han menar, att vid beräkningen av antalet representanter i folkförsamlingen bör det i ett land med större folkmängd vara flera väljare på varje representant. Det är möjligt, att man kan göra detta gällande ur någon principiell synpunkt. Men det är ju dock så, att vi måste taga hänsyn till Sveriges stora landyta, som faktiskt skapar de skiftande förhållanden, på vilka konstitutionsutskottet har pekat i sin motivering för avslagsyrkandet. Det är ju ej så sällan, som det i denna kammare och i riksdagen överhuvud taget kommer upp frågor, för vilkas behandling den verkliga expertisen ej står till buds, trots att vi ha så pass stor erfarenhet här i riksdagen, som vi verkligen ha. Jag vill erinra om att till helt nyligen hade den stora grupp inom vårt land, som är sysselsatt i fiskerinäringen, knappast någon representation i denna kammare. Nu ha de

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

fått en sådan representation, men man kan alltjämt finna, att grupper, som spela en stor roll inom näringslivet eller i kulturlivet, ej äro företrädade i kammaren. Jag kan ju möjligen passa på tillfället att uttala min tillfredsställelse över att Lunds universitet och kanske ej minst en disciplin där, de klassiska språken, har en representant i andra kammaren, vilket väl ej är alldeles betydelselöst.

Utskottet har också stannat inför den svårighet, som, om man minskade antalet riksdagsmän, skulle uppstå, på den grund, att enligt vår grundlag kammarna skola ha lika många representanter i utskottet. Vi veta, att det redan nu är svårt för partierna i första kammaren att tillgodose representationen i utskotten. Motionären har för sin del yttrat, att när man behandlar denna fråga, »synes den ej böra kompliceras genom att däri indrages problemet om båda kamrarnas inbördes styrkeförhållande» utan att man bör utgå från att proportionen kammarna emellan lämnas orubbad. Han vill alltså minska på första kammarens medlemsantal, samtidigt som han minskar på andra kammarens. Det är alldeles uppenbart, att därigenom skulle uppstå betydande svårigheter att tillgodose behovet av representation från första kammaren i våra utskott. Herr Lindskog vill emellertid för sin del endast minska medlemstalet i andra kammaren och bibehålla första kammaren vid dess nuvarande styrka. Jag misstänker, att om herr Lindskog skulle vilja driva den meningen, så skulle han väcka en björn, som för närvarande sover, och föranleda krav på avskaffande av första kammaren. Ty det är klart, att detta problem i så fall skulle framträda i en helt annan dager. Jag betraktar detta problem såsom för närvarande ej aktuellt, men om man skulle gå motionären till mötes i hans önskemål, skulle man därigenom kunna göra detta problem aktuellt.

Herr Lindskog ömmar också för dem, som gå arbetslösa i riksdagen överhuvud taget och framför allt i andra kammaren. Han säger, att det är ett 70-tal, som ej bliva placerade i något ständigt utskott. Jag vet ej, om uträkningen är riktig, men jag tar det för avgjort, eftersom denna siffra har framkommit. Det är emellertid ej dessa arbetslösa, som framfört kravet på minskning av antalet ledamöter i riksdagen, ty om antalet minskades, skulle det i viss utsträckning gå ut över dessa representanter i andra kammaren. Det kan hända, att de föredraga att vara arbetslösa några år i väntan på att komma in i ett utskott framför att driva ut sig själva ur riksdagen.

Ja, detta var några av de skäl, herr talman, som gjort, att konstitutionsutskottets majoritet stannat för att avstyrka denna motion, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Wolgast: Herr talman! Jag är en av de tre reservanterna, och jag skall med anledning därav be att få säga några ord om min ståndpunkt i denna fråga.

Herr Vougth har här talat om att sparsamhetsmotivet skulle vara det för motionären bestämmande. Det står dock här, att sparsamhetssynpunkten är befogad. Det står ej, att motionären har föreslagit, att riksdagsmännens antal skall skäras ned, därför att en besparing skall göras, eller att, när man skall uppföra ett nytt riksdagshus, det kan vara fördelaktigt att ha ett mindre antal riksdagsmän för att få det nya riksdagshuset billigare. Man får givetvis ej uppfatta motionärens mening så utan på ett annat sätt. När han säger, att en minskning av antalet riksdagsmän skulle medföra en besparing, menar han naturligtvis, att det först skulle prövas, om en minskning av riksdagsmännens antal i och för sig skulle vara någonting berättigat. Sparsamhetssynpunkten är således ingalunda det primära utan det sekundära. Man får

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)
alltså ej säga, att motionären utan vidare här vill spara några tusen kronor genom att skära ner riksdagsmännens antal.

Vidare var herr Vougt inne på en annan synpunkt, som jag tycker knappast är riktigt lycklig. Han talade om att sakkunskapen var så väl företrädd genom att medlemssiffran faststälts till 230. Detta heliga tal 230 tycks alltså i själva verket innebära, att den samlade sakkunskapen åtminstone i viss utsträckning då är representerad. Men om man skure ned detta tal med exempelvis 30 till 200, skulle då sakkunskapen komma att i så hög grad försvinna, att man skulle kunna påstå, att den är till finnandes vid ett medlemstal här i denna kammare av 230 men ej vid ett medlemstal av 200?

Det talas om att Sveriges land är så stort och att dess ytinnehåll är så stort, att det därför behövs ett stort antal riksdagsmän. Jag vill då påpeka, att det i fråga om val till första kammaren ej finnes något bostadsband och att antalet representanter i andra kammaren för olika valkretsar ej beräknas efter valkretsarnas ytinnehåll utan efter deras folkmängd. Man kan alltså ej säga, att den del av landet, som har ett stort ytinnehåll, blir särskilt väl representerat. För min del är jag en varm anhängare av ett system, som ger åt landsbygden en möjlighet till stark representation. Det är klart, att vi på landsbygden ha svårare att få fram väljarna, än vad städerna har. Om man på något sätt kunde driva fram landsbygdens folk till rösturnorna, skulle därigenom landsbygdens ställning kunna stärkas.

Det torde väl otvivelaktigt vara så, att det är många riksdagsmän, som gå arbetslösa på det sättet, att riksdagen ej sysselsätter dem. Ordinarie ledamöter i de ständiga utskotten äro ej mer än 72 av de 230 medlemmarna i denna kammare. Man har försökt att hjälpa upp detta vid olika tillfällen genom att öka suppleanternas antal i de ständiga utskotten, och så har man kommit upp till den ganska respektabla siffran av ej mindre än 100 stycken. Det blir således ett 60-tal, som ej ha någon direkt sysselsättning här. De tillfälliga utskotten, som ha 50 ledamöter, sysselsätta en del av de övriga, men man kan ej underlåta att göra den iakttagelsen, att en mängd ärenden oupphörligt flyttas över från de tillfälliga till de ständiga utskotten. Medan de tillfälliga utskotten förut hade ganska många ärenden att behandla, har det nu blivit ett fåtal. Man kan ej frigöra sig från den tanken, att det är många av oss nykomlingar här i riksdagen, som blivit tagna från vad vi anse vara ett ganska betydelsefullt verksamhetsområde i vår hembygd för att här enligt herr Vougt bli placerade i en fyraårig lära och sedan få befordran. Jag anser, att vi i vår hembygd spela en så pass stor roll, att vi ha denna skola bakom oss, när vi komma hit. Detta gör, att jag anser, att frågan om riksdagsmännens antal borde tagas under överbäggande, och jag kan ej förstå, varför riksdagen skall behöva draga sig för ett sådant beslut som att låta verkställa en utredning av denna fråga. Jag tror, att riksdagen ej bör vara så konservativ, att den håller fast vid samma stela former, utan att den bör ha kraft att också vilja reformera sig själv. På grund härav har jag instämt med dem, som här ha reserverat sig.

Herr Flyg: Herr talman! Om man bara hölle sig till vad motionären har anført i sin motivering till den föreliggande av utskottet behandlade motionen, så vore det väl knappast någon anledning att taga upp någon diskussion om spörsmålet i fråga.

Vad motionären har anført har redan här refererats. Han har pekat på frågan om riksdagshusets ombyggnad, att det är för trångt, och han säger med all rätt, att blir det färre riksdagsmän, blir det bättre plats och man slipper att

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

tänka på att göra så stora förändringar. Han har också påpekat, att en hel del riksdagsledamöter ej ha tillräcklig sysselsättning och även ur den synpunkten kommit till den slutsatsen, att en minskning av antalet riksdagsledamöter borde företagas. Men om man ej håller sig till vad som anförts i motiveringen utan till den tanke, som jag förmodar har legat bakom i herr von Helands hjärna, när han kläckt fram motionen i fråga, en tanke som han av opportuna skäl ej ansett lämpligt att anföra i motiveringen, då får frågan en något annan karaktär, och det är egentligen därför, som jag tagit till orda här i debatten.

Jag ser i motionen — i vad mån den representerar uppfattningen hos en enskild ledamot av bondeförbundet eller hos hela partiet, kan jag ej uttala mig om — ett försök att i försiktiga och parlamentariska former medverka till att pådriva riksdagsprocessen i svensk politik. Ty det är klart, att genom de åtgärder, som motionären här uttalat önskvärdheten av, skulle de små oppositionella partierna — jag räknar dit den egna gruppen och det kommunistiska partiet men tänker också på folkpartiet — få väsentligt svårare att göra sig gällande vid ett val enligt de valmetoder, som för närvarande gälla. Om jag ej läst fel i de olika regeringsorganen, exempelvis Ny Tid i Göteborg, på det socialdemokratiska partiets sida och vissa organ, som representera bondeförbundet, så ha där framkommit mycket tydliga uttalanden, i vilka uttryckes det önskemålet, att man i riksdagen skall få ett stabilt och fast fundament för en säker majoritetsregering. Vad kan då vara mera önskvärt, än att man genom en reform, som man motiverar med att riksdagshuset är för trångt och att riksdagsmännen i viss utsträckning äro arbetslösa, kan uppnå ett sådant resultat, att det egentligen ej blir plats i riksdagen för några oppositionella röster utan att det blott blir en fast regeringsmajoritet och vid sidan därav ett högerparti, som på grund av sin större kvantitativa styrka kan göra sig gällande enligt herr von Helands valmetoder? När jag hörde professor Lindskog tala för sin reservation, kunde jag icke rå för att jag fick det intrycket — jag hoppas att professor Lindskog icke blir sårad — att även han innerst inne har den uppfattningen, att det skulle bli ett ganska trevligt arrangemang, om man kunde åstadkomma en nedskärning av antalet riksdagsledamöter.

Profesor Lindskog, som representerar högern, ett av de största riksdagspartierna, omnämnde vidare en sak, som jag inte kan låta bli att säga ett par ord om. Han påpekade, att ett sjutiotal av andra kammarens ledamöter stå utanför utskottsarbetet. Jag vill då fråga, vad professor Lindskog åtgjort för en bättring i denna angelägenhet vid de tillfällen, då utskotten väljas? Professor Lindskog uttalade, att det enda ställe, där man kan utöva ett verkligt inflytande på frågornas lösning är inom utskotten. Här i kammaren är det ytterst ringa utsikter att kunna inverka på en frågas lösning. Vilken insats har herr Lindskog som representant för sitt parti gjort för att se till, att samtliga i riksdagen representerade grupper få företrädare i utskotten? Såvitt jag vet har jag under de många år jag suttit i denna församling aldrig sett något litet försök från herr Lindskogs sida i denna riktning. Däremot vet jag, att då vi vid ett tillfälle på grund av de metoder, som denna kammare tillämpar vid utskottsval, gingo fram med egen lista, så betecknades detta av en av Stockholms borgerliga aftontidningar som en »kupp». Om man argumenterar som herr Lindskog, borde man även se till att det i utskotten åtminstone på suppleantplatserna funnes någon plats för de mindre grupperingar, som på grund av att de icke passa in i den allmänna nationella riksriktningen av i dag, icke fått någon representation i de institutioner, där man enligt herr Lindskogs mening kan utöva allvarlig effekt på frågornas lösning.

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

Till sist vill jag, herr talman, endast säga några ord till herr Voug. Herr Voug sade, att frågan om första kammarens avskaffande enligt hans mening för närvarande icke alls är aktuell. Jag vet icke, hur han motiverar denna sin ståndpunkt, men om jag tillhörde det stora regeringspartiet, skulle jag anse, att frågan om första kammarens avskaffande nu har nått fram till ett stadium, då den är mera aktuell än någonsin. I varje fall, herr Voug, är väl denna fråga så pass aktuell, att den finns kvar som programpunkt i det egna partiprogrammet, om jag inte tar fel, och det inte har försiggått någon revidering, som undgått min uppmärksamhet. Jag kan väl inte tro, att herrarna släpa på ett partiprogram, som innehåller icke aktuella krav. Första kammaren har en sammansättning, som är rakt motsatt den, som den folkvalda kammaren har. I den mån jag förstår att bedöma problemet ur demokratiska synpunkter borde den första åtgärd, som hade varit lämplig att vidtaga efter andrakammarvalet 1936, vilket förändrade andra kammarens sammansättning, ha varit att vidtaga om icke åtgärder att avskaffa första kammaren, motsvarande vad som Stauning har gjort i Danmark, så i varje fall åtgärder för att omedelbart ge första kammaren en sådan sammansättning, att den harmonierar med andra kammaren. Varken den ena eller andra åtgärden har företagits utan i stället träder i dag en socialdemokratisk representant upp här i riksdagen och säger, att kravet på första kammarens avskaffande icke är aktuellt.

Herr talman, när jag betraktar denna fråga tycker jag mig bakom de underliga formuleringarna skönja själva grundtanken, som innebär en framstöt i strävandena att ytterligare likrikta den svenska demokratin. Då jag anser, att varje sådan åtgärd är till skada icke bara för riksdagen utan även för folkets förtroende för den demokratiska ordningen och då jag hävdar, att man i stället borde vidtaga åtgärder av motsatt karaktär, som visa att någonting har inträffat genom valet på hösten 1936, ansluter jag mig med denna motive-ring till utskottets avslagsyrkande.

Herr Lindskog: Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att av rent formella skäl göra en liten justering i mitt föregående yrkande. Då jag ser, hur reservationen är formulerad, ber jag att få ändra yrkandet därhän, att jag föreslår, att riksdagen måtte i anledning av motionen I: 129 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en förutsättningslös utredning av frågan om antalet riksdagsmän.

Det kunde ju för övrigt vara rätt lockande att granska den argumentering, som herr Voug nyss framlade, men jag tror inte jag skall ytterligare förlänga debatten. Jag tackar honom för hans älskvärdhet, då han uttalade, att det var värdefullt, att jag representerade en viss språkgrupp inom Lunds universitet. Men herr Voug menar väl ändå inte, att vi skola öka antalet riksdagsmän till den grad, att vi skola få en representation för samtliga de grupper och ämnen, som finnas vid de olika universiteten och som kanske skulle anse sig ha berättigade anspråk på att vara representerade.

Jag skall emellertid be att få yttra några ord med anledning av herr Flygs yttrande. Med den djupa blick han har för det som ligger bakom och under det som synes, har han upptäckt vad som döljer sig i motionärens arga hjärta. Motionären skulle i verkligheten icke alls ha menat det han skrivit, utan avsikten med motionen skulle ha varit att företaga en attack mot de små partierna i riksdagen och i stället stärka regeringspartierna, i främsta rummet det socialdemokratiska partiet. Han vill vidare göra gällande, att anledningen till att jag har gått in för denna motion skulle vara, att högerpartiet skulle vinna på om den bifölles. Då skulle det kunna framträda som det stora oppositionspartiet tack vare det mindre antalet riksdagsmän. Jag skall be att

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

få säga herr Flyg min ärliga mening, som inte alls är uttryck för någon underfundighet utan som jag uppriktigt hyser. Jag kan taga flera av mina partikamrater, till vilka jag yttrat detta, till vittne. Jag har framhållit, att anledningen till att jag varit mycket tveksam att ansluta mig till denna motion har varit, att jag mycket väl har insett, att högerpartiet skulle förlora på en dylik minskning av antalet riksdagsmän, icke bara absolut utan även relativt. Det kan icke råda någon tvekan om att genom en minskning av antalet riksdagsledamöter skulle det stora socialdemokratiska partiet bli det parti, som skulle skörda vinsterna, åtminstone för lång tid framåt. Detta är så uppenbart, att det förvånar mig, att herr Flyg med sin blick för tillvarons gåtor inte har kunnat tänka sig in i detta. Det är detta, som gjort att jag ur realpolitiska synpunkter har varit något tveksam att ställa mig bakom denna motion. Jag har emellertid ansett, att de principiella fördelar, som kunde vinnas genom ett bifall till motionen, äro så uppenbara, att jag kunnat bortse från de vanskligheter, som uppstålla sig realpolitiskt sett.

Herr Flyg anklagar mig för att jag inte har hjälpt till att försöka få in kommunister i utskotten. Jag tycker det är väl mycket begärt, och jag får lov att säga, att herr Flygs pretentioner äro väl stora. Nej, det lovar jag herr Flyg, att jag aldrig någonsin kommer att hjälpa kommunisterna att få större makt i riksdagen. Min förhoppning är tvärtom, att deras makt skall minskas.

Jag ber, herr talmän, att få framställa det yrkande, som jag formulerade i början av mitt anförande.

Herr Holmbäck: Det synes mig uppenbart att man vid diskussionen i denna fråga nogå bör skilja mellan första och andra kammaren.

Beträffande första kammaren antogs ju i fjol regler som inneburo att valrättsåldern för primärvaljarna blir densamma som valrättsåldern för valet till andra. Första kammaren kommer alltså att vila på samma underlag som andra kammaren. Det som skiljer de båda kamrarna åt blir, att mandattiden är längre i första kammaren, att valen till första kammaren äro medelbara i stället för omedelbara och att valkretsarna äro större. På grund av att valrättsvillkoren äro desamma för de båda kamrarna måste det mycket snart bli så, att partiställningen i första och andra kammaren blir exakt densamma.

Då detta kommer att inträffa, måste, såvitt jag kan finna, förstakammarproblemet arbeta sig fram. Den tanken kommer ovillkorligen att uppstå, om man verkligen behöver första kammaren såsom en dubblur till den andra — om jag får uttrycka mig så — och huruvida man inte skulle på ett annat och enklare sätt kunna vinna de fördelar för riksdagens arbete, som man överhuvud taget har genom första kammaren, än som fallet är för närvarande. Man skulle t. ex. kunna tänka sig, att andra kammaren valde ett antal representanter, som äro av den kvalitet, som för närvarande finnes i första kammaren, alltså personer med utmärkta kvalifikationer men som inte vilja eller gärna kunna deltaga i ett politiskt val, vilket sker direkt från folket självt. Det skulle kunna tänkas att andra kammaren valde en dylik mindre församling som tillsammans med andra kammaren avgjorde ärendena. Jag tror att denna fråga kommer upp kanske fortare än man anar. För närvarande är det dock kanske litet för tidigt.

Hade det varit fråga om en utredning av detta spörsmål, som ju på ett mycket ingående sätt berör vår författning, skulle jag för min del varit med på ett tillstyrkande. Men att utan dylik ingående utredning beträffande första kammaren upptaga frågan om nedsättning av antalet ledamöter tror jag inte alls är lämpligt. Skulle man taga upp frågan om en omorganisation i syfte att ersätta första kammaren med någonting annat, finge man också ta upp frå-

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)
gan om utskottsrepresentationen från andra kammaren och finge då tillfälle att lösa det arbetslöshetsproblem, om vilket det talats så mycket i andra kammaren och som har en viss realitet. Jag tror dock för min del att det har vida mindre realitet än man talar om.

I fråga om andra kammaren måste jag säga, att jag anser det vore olyckligt att införa en numerärt sett svagare representation för det svenska folket än som för närvarande finnes. Vad skulle det innebära att väsentligt minska antalet andrakammarledamöter? — vi skola nämligen icke tala om någon minskning på 10 till 20 stycken. Det skulle innebära att representationen för de vidsträckt norrländska bygderna skulle bli svagare och alltså ur bygdesynpunkt mindre än för närvarande. En minskad representation i andra kammaren skulle också betyda antingen att man som påpekades av herr Flyg skulle minska proportionaliteten vid valen och alltså i viss mån eliminerade de partier, som ha en mindre representation i riksdagen, eller, om man inte vill gå denna väg, att man gjorde valkretsarna större, kanske betydligt större än för närvarande, och därigenom kanske ännu mera än nu löste sambandet mellan representanten och den bygd han representerar. Jag tror för min del att ingendera av dessa utvägar är att tillråda.

Det göres gällande, att talet 230, det nuvarande antalet ledamöter i andra kammaren, inte är heligt. Det går jag gärna med på. Det har tillkommit utan några mera ingående undersökningar och för rätt länge sedan. Men det har funnits i nära 50 år; folket har vant sig vid det. Någon önskan ute bland folket att minska kammarledamöternas antal har jag för min del inte hört uttalas, i varje fall inte med någon större styrka. Under sådana förhållanden tycker jag, att talet 230 redan ur den synpunkten mycket gott kan försvaras.

Överhuvud taget finns det ingen särskild anledning att hos Kungl. Maj:t begärna en utredning angående dessa förhållanden, vilken utredning för övrigt enligt vad jag kan förstå skulle inskränka sig till att utröna hur de nya valkretsarna skola läggas. Redan detta gör, att jag icke kan vara med om en skrivelse.

Herr Vougt: Jag vill endast med anledning av herr Flygs yttrande om socialdemokratiska partiets ställning till förstakammarproblemet upplysa om att han, som ofta händer, tar miste. Han tror, att kravet på första kammarens avskaffande står inskrivet i det socialdemokratiska partiprogrammet. Så är emellertid sedan ungefär femton år tillbaka icke fallet. I partiprogrammet talas det endast om »ett demokratiskt representationsskick». Det är klart att många av oss ha den uppfattningen, att ett sådant bäst kan förverkligas utan en första kammare; andra ha en motsatt uppfattning. Detta får herr Flyg tills vidare hålla sig till.

Herr Hällgren: Jag har åhört debatten i denna fråga först i konstitutionsutskottet och sedan här i kammaren och i samband därmed gjort en del reflexioner. Jag har haft svårt att fatta anledningen till denna allvarsamma debatt. Särskilt tycker jag att herr Flyg vill tillmäta denna motion och dess behandling en alltför stor betydelse.

Denna motion är icke av större vikt än vilken annan motion som helst, som väckts av en enskild motionär. Den är inte märkvärdigare än t. ex. motion nr 156 i andra kammaren, där några ledamöter av bondeförbundet motionera om en annan valkretsindelning vid valen till andra kammaren, som går ut på att man skulle skilja på städer och industrisamhällen och rena landsbygden. En sådan anordning måste ju ovillkorligen leda till att våra nuvarande valkret-

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)
sar måste uppdelas på två, såvida man inte vill slå ihop delar av olika län till en gemensam valkrets. Det torde emellertid vara omöjligt att enligt det yrkande, som göres i omnämnda motion, på ett ändamålsenligt sätt fördela representationen på olika partier med mindre vi gå in för en utökning rörande antalet riksdagsledamöter. Ett bifall till dessa båda motioner skulle medföra olika praktiska konsekvenser.

Jag har för min del inte kunnat finna något annat skäl till att den motion vi här behandla har väckts och även vunnit understöd av vissa reservanter i konstitutionsutskottet än att det är landstingsmannaval i år. Det lär ju vidare i vissa kretsar ha blivit modernt att häckla den parlamentariska församlingen. Det är icke utan, att det finnes en viss likhet mellan oss riksdagsmän och de indiska fakirerna. På sina håll tycks man ha den uppfattningen, att det är vår angelägnaste uppgift att piska oss själva. Ur denna synpunkt kanske vissa ledamöter av riksdagen finna det angenämt att vid valet i år kunna påpeka, att de gått in för en minskning av antalet riksdagsmän. Vi behöva ju under sådana förhållanden inte lägga ned alltför stora utgifter på att bygga om riksdagshuset, vilket ju låter förträffligt i väljarnas öron. Skulle några av de nuvarande riksdagsmännen försvinna, så drabbar det närmast representanterna för de allra minsta partierna, och dessa anser man sig kunna undvara.

I den vid utlåtandet fogade reservationen påyrkas en förutsättningslös utredning angående antalet riksdagsmän men icke någon allsidig utredning. Jag tycker att man borde kunna se denna fråga ur litet vidare synpunkter. Det är väl föga mening i att ledamöter av första kammaren väcka motioner för att ge arbete åt sysslolösa ledamöter av medkammaren. Det låge närmast till hands att en sådan motion även innefattade utredning om avskaffande av första kammaren och införande av enkammarssystem. I så fall skulle man även kunna tala om en verklig besparing. Jag skall icke uppehålla tiden längre utan ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Innan jag slutar kan jag emellertid inte underlåta att säga ett par ord till min vän och bankkamrat till vänster, herr Wolgast. Om jag inte minns fel, är det andra året han sitter i riksdagen, och han är suppleant i konstitutionsutskottet. Jag vet flera, som gått många år i riksdagen och varit suppleanter och ledamöter av tillfälliga utskott. Jag vill inte säga något om de tillfälliga utskotten, ty arbetet i de tillfälliga utskotten är många gånger trevligare än i en del av de ständiga utskotten. Det var därför med en viss saknad som jag på sin tid lämnade mitt ledamötskap i ett tillfälligt utskott. Men jag undrar, hur man skall kunna bereda denna reservant arbete, när han varit ett år i tillfälligt utskott och året därpå blivit suppleant i konstitutionsutskottet. Jag tror, att skall han bli fullt nöjd, får man väl med detsamma göra honom till statsråd.

Herr **Anderson** i Norrköping: Herr talman! Jag har förut anmält instämmande i herr Lindskogs anförande och jag vill här förklara, att det gällde mera motiveringen än yrkandet, därför att detta anknöt sig till reservationen, som fått en sådan formulering att det däri framställda yrkandet icke kan bli föremål för kammarbeslut. Nu har herr Lindskog ändrat sitt yrkande, men fortfarande står yrkandet för mig såsom det mindre väsentliga och det väsentliga är, att han gjort ett principuttalande, som jag vill instämma i. Jag kan göra det även som gammal motionär i denna fråga. Men jag ser denna fråga i annan belysning nu än för tio år sedan, då jag var motionär, och hade inte motionen kommit fram i år, skulle jag icke ansett något yttrande vara påkallat. Ty jag kan inte längre se denna fråga som en isolerad angelägenhet, och jag

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)
beklagar, att den ledamot av första kammaren, som i år fört fram tanken, gjort det utan att taga hänsyn till, hur väsentligt förändrat läget är nu mot då för 8—10 år sedan denna fråga senast var aktuell.

Denna fråga om riksdagsmännens antal måste, såvitt jag förstår, ses i samband med hela det stora problemet om ett demokratiskt styrelsesätts organisation och om vår riksdags arbetsformer. Det är i detta sammanhang som frågan om riksdagsmännens antal skall sättas in. Den kan inte betraktas såsom en isolerad fråga. Nu är det problem av helt annan innebörd och av helt annan storleksordning, som möta oss på det konstitutionella området, och jag beklagar, att riksdagen spiller så pass mycket tid på en fråga, som i mitt tycke är så litet aktuell.

Hade man däremot lagt upp saken, på sätt jag antytt, såsom ett försök att intressera riksdagen för de stora organisationsspörsmålen, för frågan hur efter de erfarenheter, som gjorts på skilda håll i världen, vårt demokratiska statskick skall organiseras för att kunna stå emot tidens påfrestningar och på bästa sätt fylla sin uppgift, då hade frågan kommit i sitt rätta sammanhang.

Det är rätt egendomligt, att när den svenska riksdagen i år debatterar ett konstitutionellt problem, så är det på detta mycket begränsade område, detta lilla avsnitt av det stora intressekomplex, som i närvarande stund sysselsätter allas våra tankar och vållar oro hos oss alla. Men så lyckliga äro förhållandena i vårt land att vi kunna i lugn och ro diskutera denna fråga även i denna lilla, mycket begränsade omfattning.

Här har kommit fram under debatten ett par yttranden, som kanske inte böra stå oemotsagda. Herr Flyg påstod, att ett bifall till motionen och en inskränkning av riksdagsmännens antal skulle innebära ett påskyndande av likriktningsprocessen. Jag undrar, vad herr Flyg har för skäl för ett sådant påstående. Det finns en hel del parlament i världen, som ha betydligt mindre medlemsantal än den svenska riksdagen, men de ha inte därför ett mindre antal partier. Om man nu skall anse det önskvärt med ett mycket stort antal partier, så tror jag det önskemålet kan tillgodoses även med ett mindre antal riksdagsmän. Det är i alla fall en synpunkt av mycket liten betydelse i detta sammanhang, men jag förstår mycket väl att det passade bra för herr Flyg att kasta fram ett sådant argument. Jag tror inte alls det bleve förhållandet, att olika meningsriktningar skulle få svårare att göra sig gällande, om antalet ledamöter bleve mindre. Det är en fråga om valordningen, och valordningen kan nog ordnas på sådant sätt, att även de mindre intressegrupperna i landet kunna få sin berättigade representation.

Herr Vougt tryckte framför allt på svårigheterna med vårt tvåkammerssystem, svårigheterna att rekrytera de ständiga utskotten, om första kammaren skulle få ett mindre medlemsantal. Men det påpekandet borde ju föranlett den konklusionen, att man skall inte se denna fråga isolerad utan i ett större sammanhang där man prövar möjligheten av en förnuftigare organisation av hela riksdagsarbetet. Ty, mina damer och herrar, det komma vi inte ifrån, att tiderna förändras, och vi måste också förändra oss. Vi måste förändra vår inställning till många saker. Vi måste se till, att vårt styrelsesätt får de arbetsformer, som ger det möjlighet att kunna på det mest tillfredsställande sätt fungera. Jag tror inte jag är ensam om den uppfattningen, att så för närvarande inte är fallet i vårt land, och jag tror, att den tid rätt snart kommer, då vi komma att möta denna fråga i ett mycket större sammanhang.

Herr Flyg: Herr talman! Jag vill säga till herr Vougt, att det av honom påtalade misstaget från min sida beträffande det socialdemokratiska parti-programmet och dess innehåll möjligen kan bero på, att den sista gången jag

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

såg detta program var på Liljevalchs konsthall, på den utställning, som socialdemokratiska ungdomsförbundet hade anordnat där, och jag förstod inte då, vilket jag nu begriper, att det var ett till historien gånget dokument, som där fanns uppsatt på väggarna, och att det moderna programmet inte var representerat på denna utställning. Vidare kan jag anföra som en förklaring till min okunnighet på området, att under de fyra år, som jag *mot min vetskap* och *mot min vilja* var tvångsansluten i Stockholm till socialdemokratiska partiet, tillställdes mig varken kvittenser på uttagna medlemsavgifter, som man uttog, ej heller program, och det är ju förklarligt, att man inte då kan ha noga reda på innehållet i det dokument, som herr Vougt i dag talar om.

Sedan var det egentligen herr Lindskogs anförande, som gav mig anledning att begära ordet. Jag vill inte gå in i någon polemik med professor Lindskog angående hans och min förmåga att kunna se bakom tingen. Men, professor Lindskog, jag känner mig inte allt för mycket tillplattad, ty när en sådan där ironisk reprimand om min stora förmåga att se på djupet beträffande vad som trycks och säges kommer ifrån en så gammal politisk ringräv som professor Lindskog, tror jag inte man behöver ta det mera än som en replik, som kan vara tacksam att använda vid de tillfällen det lämpar sig.

Emellertid är det sakliga innehållet i professor Lindskogs anförande litet säreget, och det är det jag vill rikta kammarens uppmärksamhet på. Han går in för en reservation emot ett utskottsutlåtande och rekommenderar en linje, som enligt hans uppfattning både reellt och — jag minns inte, hur professor Lindskogs ord föllo — i varje fall måste skada det egna partiet, högern, och vara gynnsamt för det socialdemokratiska partiet. Huruvida detta var ett argument, med vilket herr Lindskog ville vinna de socialdemokratiska ledamöterna i kammaren att rösta för den av honom avgivna reservationen, vilken leder till skada för det egna partiet, vet jag inte, men jag kan sannerligen inte förstå det politiskt hållbara i den sakliga ståndpunkt, som herr Lindskog här förklarar vara det enda utslagsgivande för den reservation, som han i denna fråga har avgivit.

Jag vidhåller, att vad vi här ha att göra med är en framstöt från ett av regeringspartierna, vilka båda i sina ledande kadrer äro inställda på att tillsammans behålla den politiska ledningen i det här landet för evigheter framåt, vilket är en fåfäng mänsklig spekulatio — det vill jag ha sagt inom parentes — men begriplig, en framstöt alltså från ett av dessa partier, som till sin innersta innebörd och till sin karaktär avser åtgärder av praktisk art, som säkrar denna blockbildnings majoritet i det svenska parlamentet i fortsättningen. Att sedan motionären inte skriver det i sin motivering till motionen förvånar inte mig det ringaste, men inte behöver jag vara utrustad med någon särskild förmåga att kunna se på djupet, professor Lindskog, om jag klart förstår, vad som är syftet både bakom denna och andra liknande aktioner och framstötter i tiden.

Till doktor Anderson skulle jag vilja säga, att jag har för mitt vidkommande ingen invändning att göra emot en förutsättningslös utredning i fråga om de parlamentariska och demokratiska formerna här i landet, om den omfattar hela det problem, som det då måste röra sig om. Men jag vill, då jag går med på en sådan utredning, ha sagt ifrån, att den utredningen skall inte bestå i att man beskär det direkta inflytandet ifrån de breda folkskikten i fråga om de politiska angelägenheternas avgörande, utan en utredning, som syftar till att skapa vidare och smidigare former för ett folkstyre i detta ords rätta bemärkelse. En sådan utredning skulle jag finna vara lämplig och naturlig med hänsyn till det demokratiska genombrott, som äger rum här i landet, och med hänsyn framför allt till det valutslag, som vi hade i september 1936.

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

Herr **Lundqvist**: Herr talman! De motiv, som herr Flyg har ansett föreligga hos motionärerna och hos reservanterna, äro ju ganska roliga ur den synpunkten, att de så bra belysa motiven för hans eget handlande, icke bara i denna fråga utan även i alla andra. De motiv, som anförts, underkänner han, och han gör i stället gällande, att det är helt andra och diametralt motsatta motiv, som äro bevekelsegrunden för vad man säger. Under sådana förhållanden kan man kanske lättare förstå de långa vackra tal, som herr Flyg då och då består sig med här i kammaren, och senast i dag i en mycket viktig fråga. Då jag hörde sistnämnda tal, trodde jag verkligen, att han menade vad han sade, men efter denna herr Flygs deklaration förstår jag ju, att så naturligtvis icke var fallet, utan att det var andra, kanske icke fullt så vackra motiv, som vägledd honom vid detta tillfälle.

Herr Anderson i Norrköping beklagade, att denna fråga har tagits upp så isolerad, och att man icke får den i ett större sammanhang. Jag instämmer mycket gärna i detta uttalande. Men herr Ivar Anderson vet också säkerligen mycket väl, huru obenägen Sveriges riksdag över huvud är att gå in på några mera genomgripande ändringar av sina arbetsformer och över huvud av de institutioner, som ha sammanhang med vårt parlamentariska liv. Vi ha båda tidigare varit med om att motionera på den punkten. Då avvisades det; då passade icke just de vägarna. Nu kommer en annan motionär och pekar på en annan sida av saken, som ingen kan förneka har betydelse. Nu är detta fel; nu säger man, om också icke i utskottsutlåtandet så dock i diskussionen inom utskottet, att denna sak skall rättas till på helt annat sätt. Man skall icke gå till väga på detta sätt, utan det skall rättas till genom att man ändrar på arbetsformer o. s. v. Detta är ju den obotfärdiges förhinder, som man känner igen från livets alla områden.

Herr talman! Jag tycker icke, att denna sak är så förskräckligt märkvärdig; i varje fall är det icke så märkvärdigt, att några av oss reserverat oss inom konstitutionsutskottet. Jag har själv ställt yrkandet där. Som ni alla, mina damer och herrar, kunna konstatera, är denna fråga i dag icke uppe för första gången. Den har varit föremål för riksdagens behandling 1920, 1927, 1928 och 1930 på grund av motioner, som väckts från olika håll. Säger icke detta, att det ändå finns en utbredd mening, icke endast en mening för stunden, därom, att det är anledning att litet närmare överväga, om verkligen det nuvarande antalet ledamöter i de olika kamrarna är det lämpligaste? När riksdagen på detta sätt vid upprepade tillfällen blivit påmind härom, tycker jag för min del, att då böra icke riksdagsmännen själva så envist motsätta sig, att frågan åtminstone får bli föremål för en förutsättningslös utredning. Jag tycker, herr talman, att det finns många fullgoda skäl, som tala för att en fråga, som på detta sätt vid upprepade tillfällen har förts fram, får synas i sömmarna, och att man verkställer en ordentlig undersökning av de olika skälen för och emot en reform. Ty om det skulle visa sig, att en minskning av antalet ledamöter kan ske utan att ärendenas beredning på något sätt blir lidande och utan förfång för olika landsändar och olika befolkningsläger här i landet, då måste vi väl alla vara ense därom, att då bör en minskning också komma till stånd, både av praktiska skäl och av psykologiska. Jag tror icke alls, att det är för riksdagens anseende särskilt gagneligt, om en majoritet av vårt folk har den uppfattningen, att det är för stort antal ledamöter i riksdagen. Jag tror icke att riksdagens auktoritet gagnas därav, och därför bör enligt min mening frågan bli föremål för en undersökning.

Nu anfördes det i utskottet, liksom det i någon mån antydes även i utskottsutlåtandets motivering, att då måste man också taga upp till prövning en hel del andra problem. Man kan bland annat icke tänka sig en nedskärning av an-

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

talet ledamöter av den anledningen, att då skulle första kammaren icke kunna besätta stolarna vid utskottsborden. Men det finns ju den möjligheten, herr talman, att minska också antalet ledamöter i de olika utskotten. Och en sådan möjlighet skulle kunna bli föremål för övervägande vid en utredning, även om den icke omnämnts i den föreliggande motionen. Man har också talat om att man icke skulle kunna få representanter för olika befolkningsskikt. Den saken kan man emellertid klara upp genom att göra valkretsarna större. Det finns ingenting, som gör det absolut nödvändigt, att ett län skall utgöra en valkrets, huru litet det än är. Även denna sak skulle kunnat bli föremål för utredning, om utskottet velat gå den väg, som vi inom utskottet rekommenderat, nämligen att man gått utöver vad motionären föreslagit och anhållit om en utredning av frågan i större utsträckning, än vad som begärts i motionen.

Jag kan för min del icke se, att vi kunna gagna riksdagens sak genom att nu återigen avvisa detta förslag. Och även om det måhända kan synas något djärvt att utan någon skriftlig motivering anhålla om en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning på sätt, som herr Lindskog under debatten föreslagit, anser jag mig dock kunna ansluta mig till detta yrkande, emedan jag vågar förutsätta, att här under debatten från vårt håll framförda synpunkter därvidlag böra komma i beaktande.

Jag ber alltså, herr talman, att få instämma i det av herr Lindskog sist framställda yrkandet.

Herr Olsson i Mellerud: Herr talman! Jag hörde med ett visst intresse på herr Anderson i Norrköping, vilken för en stund sedan i sitt anförande bland annat sade, att det viktigaste i detta problem är, att en demokratisk stat ordnar sina arbetsförhållanden på ett förnuftigt sätt och i vad det gäller problemet riksdagen ser till att skapa förnuftiga arbetsformer. Jag delar fullkomligt denna hans uppfattning, och jag satt bara och väntade på vad som *icke* kom i fortsättningen. Jag väntade på att han skulle draga förlåten en smula åt sidan och ge oss ett litet uppslag beträffande huru vi skulle lösa detta problem. Nu är det naturligtvis ännu vanskeligare för en ledamot, som icke deltagit i konstitutionsutskottets behandling av detta ärende, att ge ett sådant uppslag. Men det är så frestande, att jag ändå icke kan låta bli att ge mitt lilla bidrag till ett sådant uppslag.

Ett för alla här närvarande känt problem är spørgsmålet, huru man skall kunna skaffa alla kammarledamöterna en rimlig arbetsuppgift. Det är riktigt som det här antytts, att minst ett sjuttioatal av de nykomna kammarledamöterna gå utan tillräcklig sysselsättning. Och detta problem går säkerligen icke, såvitt jag förstår, att lösa, om man icke går in för att radikalt upphäva likställigheten mellan kamrarna i vad det gäller utskottsrepresentation. Jag kan icke förstå, att det skulle vara något så ödesdigert att överväga möjligheten av att upphäva likställigheten mellan kamrarna, då det gäller representation i utskotten, och i stället låta kamrarna bli representerade där i proportion till sina respektive medlemsantal. Ett dylikt förfaringsätt synes mig vara en smidig och framkomlig väg för att lösa arbetsproblemet på ett förnuftigt sätt. Den enda invändning, som kan göras däremot, är den, att på det sättet skulle första kammarens inflytande i någon mån minskas. Men jag vill påpeka, att ett dylikt minskat inflytande tillkommer ju första kammaren även vid gemensamma voteringar, där andra kammarens större medlemsantal resulterar i ett starkare inflytande för denna kammare än för medkammaren. Och den genom medelbara val utsedda första kammaren har väl i alla fall en mindre stark ställning än den direkt folkvalda.

Ang. minskning av antalet ledamöter i riksdagens kamrar. (Forts.)

Jag skulle därför för min del vilja till kammarens ledamöter överlämna detta uppslag för välvilligt övervägande, till dess frågan nästa gång kommer upp på riksdagens bord.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr förste vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till det av herr Lindskog under överläggningen senast framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 15.

Föredrogos vart efter annat:

konstitutionsutskottets utlåtande nr 3, i anledning av väckt motion om viss ändring av § 37 mom. 1 riksdagsordningen; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning av väckt motion angående utredning om ändrade villkor för underhåll från Vadstena krigsmanshuskassa;

nr 6, i anledning av väckt motion om anvisande av medel till gäldande i viss utsträckning av maskinisten N. V. Andersson och eldaren I. W. Rahm åliggande retroaktiva befordringsavgifter;

nr 7, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om pension åt eldaren och gårdskarlen vid riksbankens avdelningskontor i Linköping Anders Petter Kvist;

nr 8, angående provisorisk arvodesförhöjning under 1938 års riksdag åt den hos riksdagen tillfälligt anställda personalen; och

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 4 juni 1937 (nr 305) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 16.

Härefter föredrogs, punktvis, bankoutskottets utlåtande, nr 11, angående regleringen för budgetåret 1938/39 av utgifterna under riksstatens elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensionsväsendet, utom i vad angår anslaget till allmänna indragningsstaten.

Punkterna 1—5.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6.

Lades till handlingarna.

§ 17.

Till avgörande företogs vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för statsmeteorologen T. H. P. Bergeron att för placering i löneklass tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa anslag till rikets allmänna kartverk;

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till Lyngsjöns vattenavledningsföretag i Östergötlands län;

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa reparationsarbeten å statens växtskyddsanstalt tillhöriga byggnader vid Bergshamra;

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från viss betalningsskyldighet på grund av statsbidrag till ett avdikningsföretag inom Frändefors socken av Älvsborgs län;

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till Hunserödsbäckens regleringsföretag i Munka-Ljungby socken av Kristianstads län;

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskilt bidrag till Sveriges utsädesförening för vissa förädlings- och odlingsförsök;

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av nionde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga;

nr 14, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i lagen den 7 juni 1934 om allmänna vägar;

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en telegrafverket tillhörig fastighet i Hagalunds municipalsamhälle;

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överflyttande av vissa till kronoparken Strömsholm hörande områden från domänstyrelsen till lantförsvarets förvaltning;

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett kronan tillhörigt markområde i Boden;

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa statens järnvägar tillhöriga markområden m. m.; och

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och lägenheter från sådana egendomar.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 18.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 1, i *Ang. försvars- väsendets demokratisering.*

Uti en inom andra kammaren av herr *Senander* m. fl. väckt, till kammarens andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 331, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om dels förslag till en lagstiftning, som möjliggjorde avskedande av fascistiska och andra folkfientliga element inom försvarsväsendet, dels förslag till en undervisningsplan för försvarsväsendet, som tryggade militärens fostran i demokratisk anda, varvid vikt borde läggas vid att ur läroböckerna (soldatinstruktionen etc.) avlägsna antidemokratiska uppfattningar, dels ock förslag till utvidgade demokratiska rättigheter åt militärmanskapet.

Utskottet hemställde, att här förevarande motion, nr 331, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr *Senander*: Herr talman! I den motion, som vi ha väckt i denna fråga, ha vi bl. a. påtalat den sorglöshet, som råder hos de demokratiska partierna här i landet gent emot den fascistiska faran. Jag tror, att man utan

Ang. försvarsväsendets demokratisering. (Forts.)

överdrift kan säga, att föreliggande utskottsutlåtande är ett utomordentligt gott skolexempel på just denna politiska sorglöshet. I utskottsutlåtandet tar man synnerligen lät på den allvarliga frågan om arméns demokratisering, och man tycks hysa den uppfattningen, att det egentligen är tämligen välbeställt i detta avseende inom det svenska försvarsväsendet. Utskottet söker bagateliserar hela saken genom att framhålla, att »även om enskilda militärpersoner visat sig hysa antidemokratiska uppfattningar, har dock utskottet kommit till den bestämda uppfattningen, att det härvidlag rör sig om isolerade fall, vilka icke med fog kunna föranleda generella omdömen».

Det skulle egentligen vara intressant att få veta, vad som givit anledning till ett så optimistiskt uttalande från utskottets sida. Vi ha i motionen påtalat en del fall, där t. o. m. mycket framstående officerare utan omsvep givit till känna sin reaktionära fascistiska inställning. Och vi kunna påtala, om så skulle behövas, ännu flera dylika fall. Men även om det nu vore så, att dessa fall äro isolerade, så kan man dock icke komma ifrån, att dessa utgöra en fara för landets frihet och oberoende på grund av att personerna bakom dessa fall intaga mycket framskjutna ställningar inom den ledande kadern i det svenska försvarsväsendet. Redan detta förhållande borde ju vara nog för att statsmakterna skulle skaka av sig något av den sorglöshet, som de hittills visat i denna fråga.

Men ännu mera borde detta ske nu, då man, tvärtemot vad utskottet hävdar, med säkerhet kan antaga, att de reaktionära elementen inom officerskåren hava ganska många meningsfränder inom försvarsväsendet. Låt oss se något djupare på saken än vad utskottet gjort! Det är ju ett faktum, som t. o. m. utskottet erkänt, att flera officerare på ett mycket utmanande sätt deklarerat sin fascistiska åskådning. Jag skulle nu vilja ställa den frågan till utskottets ledamöter, om de känna till något fall, där officerare framträtt och deklarerat sin lojalitet mot demokratien eller förklarat, att de hyste en demokratisk åskådning. Har utskottet sig bekant, att officerskåren som korporation på något sätt tagit avstånd från de av sina kolleger, som känt behov av att offentligt manifesterat sin reaktionära uppfattning, sina sympatier för fascismen? För vår del känna vi icke till något sådant fall, men det är klart, att vi skulle vara mycket tillfredsställda, om någon av utskottets ledamöter kunde peka på ett dylikt. Tills detta skett, anse vi oss tryggt kunna slå fast, att det väl finns en rad exempel på officerare, som äro klart fascistiskt inställda, men däremot inga exempel på motsatsen. Ingen kan därför med skäl bestrida, att förhållandena inom den svenska officerskåren äro sådana, att de utgöra en allvarlig maning till demokratiens anhängare att i tid se om sitt hus. Jag hade en gång tillfälle att med en reservofficer diskutera problemet om officerskårens politiska inställning. På mina frågor svarade han, att det, såvitt han kände till, inom den svenska försvarsorganisationen icke funnes en enda officer, som hyste en socialdemokratisk åskådning, och att det vore ett synnerligen litet fåtal, som kunde tänkas tillhöra eller sympatisera med folkpartiet. Däremot ansåg han, att det här i landet funnes många officerare, som tillhörde nazistiska eller andra reaktionära sammanslutningar. Jag tror icke, att denne reservofficer överdrev, och jag skulle tro, att icke heller utskottets ledamöter, därest man kände var och en av dem riktigt på pulsen, skulle visa sig vara så övertygade, som det kan synas av utskottets utlåtande, om att de påtalade fallen äro isolerade företeelser. För övrigt är det betecknande, att utskottet, som bestämt vänder sig emot vad man påstår vara en generalisering i vår motion, självt faller ett mycket generellt omdöme, då utskottet uttalar, att det icke finns någon anledning att draga de vid försvaret anställdas lojalitet mot ett demokratiskt statsskick i tvivelsmål. Det måste erkännas, att

Ang. försvarsväsendets demokratisering. (Forts.)

vår ståndpunkt i detta fall är mera realistiskt betonad än utskottets. Om vår uppfattning, trots att vi anfört en hel del markanta bevis för riktigheten av densamma, icke anses vara bärande, vad skall man då säga om utskottets uppfattning, som framförts utan att utskottet kunnat påvisa ett enda fall, där en officer givit uttryck åt sin lojalitet emot den svenska demokratin?

Utskottets uttalande om åsiktsfriheten finner jag vara synnerligen intressant ur flera synpunkter. Utskottet förklarar beträffande de åtgärder, som i motionen föreslagits till förhindrande av att den svenska militärapparaten skall kunna bli ett vapen i händerna på folkets fiender, att det av oss framlagda förslaget är främmande för våra grundlagar och överhuvud taget för ett demokratiskt styrelsesätt. Det är just en sådan uppfattning, som lett till demokratiens sammanbrott i en rad länder. I dessa länder trodde man barnafromt på tesen, att demokratin skulle räddas genom att man gav rörelsefrihet åt demokratiens allra värsta fiender, fascisterna. Man var så demokratisk, att man bildligt talat tillät fascisterna att inom ramen av demokratin gräva demokratiens egen grav. Utskottets resonemang skiljer sig i detta avseende på intet sätt från den uppfattning om demokratin, som de tyska, österrikiska och spanska demokraterna på sin tid förfäktade. Denna teori vill utskottet fullfölja ända därhän, att personer på ledande poster inom den maktapparat, som uppgives vara till för att försvara landets frihet och oberoende, skulle ha full rätt att arbeta för införande av fascistisk diktatur.

Det skulle aldrig falla oss kommunister in att tolka frihetsbegreppet på ett dylikt sätt. Vi anse, att inom en demokrati friheten aldrig får innebära frihet att arbeta för införande av en fascistisk blodsdiktatur. Det är rena självuppgivelsen att i denna sak företräda en annan mening. Jag skulle för övrigt — framförallt till utskottets borgerliga ledamöter, som nu så varmt nitälska för officerarnas inom den svenska armén åsiktsfrihet — vilja ställa den frågan, hur de skulle bete sig, för den händelse de skulle upptäcka, att inom den svenska officerskåren funnes personer, som hyste en kommunistisk åskådning. Jag är alldeles övertygad om, att särskilt högerns män skulle vara de första att ropa på en lagstiftning som gäve möjlighet att avskeda officerare, vilka hyste en sådan åskådning. Det faktum, som nu bekräftas för var dag, som går, nämligen att kommunisterna äro de främsta, då det gäller att aktivt träda in för försvaret av demokratin mot demokratiens fiender inom och utom landet, skulle därvidlag ingenting betyda. I stället för att av vad som är känt angående förhållandena inom officerskåren draga den naturliga konsekvensen, att man måste göra allt för att skapa garantier för officerskårens lojalitet mot demokratin, kommer utskottet till en slutsats, som faktiskt ställer hela frågan på huvudet. Utskottet förklarar nämligen: »Tvärtom synes det utskottet, som om ett från statens och folkets sida klart visat förtroende för försvarets målsmän utgör en självfallen grundförutsättning för att gentemot dessa resa kravet på absolut lojalitet».

Jag måste säga, att denna problemställning lindrigast sagt är överraskande. För vår del kunna vi icke finna annat än att det är en klart dokumenterad lojalitet från officerskårens sida gentemot demokratin, som skall skapa förtroende hos folket och icke tvärtom. Utskottets uppfattning har lidit ett grundligt haveri i den brutala verklighetens värld. I Spanien visade ju demokratin officerskåren förtroende och lät den praktiskt taget sitta i orubbat bo även efter det folkfronten vunnit en överväldigande valseger. Vi veta, att det förtroende, som från demokratiens sida visades officerarna, icke alls påverkade dessa i riktning mot en större lojalitet för demokratin. Officerarna drogo sig tvärtom icke för att i syfte att störta demokratin begå landsförräderi och utlämna hela landet och dess befolkning åt demokratiens fiender.

Ang. försvarsväsendets demokratisering. (Forts.)

Det är ju ganska klart, att det svenska folket icke kan förändra mentaliteten hos fascistiska officerare genom att visa dem förtroende. Talet om att vinna folkets förtroende för militärmakten och dess officerskår är för övrigt meningslöst så länge statsmakterna konsekvent motsätta sig alla åtgärder, som skulle vara ägnade att garantera ett i allo lojalt uppträdande av den svenska försvarsmakten.

Utskottets motivering är sålunda ohållbar. Som jag förut framhållit, är den ett typiskt uttryck för den sorglöshet, som många här i landet visa gent emot de fascistiska krafterna i en tid, då de fascistiska krigsanstiftarna redan svänga sina brandfacklor för att framkalla ett nytt världskrig. I en tid, då man i olika länder ser upprepade exempel på hurusom officerarna svika sin plikt och lojalitet mot demokratin, äro utskottets förhoppningar på officerskårens lojalitet i allra högsta grad verklighetsfrämmande. Vi kommunister förklara, att vi icke komma att uppgiva vårt krav på en verklig demokratisering av försvarsväsendet. Vi veta, att vi därvid i allra största utsträckning hava det svenska folket bakom oss. Det svenska folket hyser intet förtroende för den svenska officerskåren och för det svenska försvarsväsendet överhuvud taget, ty en hel rad händelser hava markerat, att det inom officerskåren finnes element, som därest tillfälle gavs, icke alls skulle draga sig för att här i landet spela Francos roll.

Utskottet har framhållit, att det i frågan pågår vissa utredningar, och har förklarat, att »Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet» riktad på den fara, som faktiskt existerar. Med anledning härav skulle jag vilja uttala den förhoppningen, att även om, som troligt eller rättare sagt säkert är, motionen avslås, regeringen gör allt vad den kan för att påskynda utredningarna, ty det är hög tid, att man verkligen griper sig an med detta problem på ett effektivt sätt. Jag anser mig emellertid icke hava någon anledning att frånga det yrkande, vi ställt i vår motion, och ber därför, herr talman, att yrka bifall till motionen.

Herr Nilsson i Kristinehamn: Herr talman! Det är icke min avsikt att i detta spörsmål taga upp någon längre diskussion med herr Senander, då ju våra åsikter om de metoder, som man bör använda för att tjäna det gemensamma syftet, försvarets demokratisering, äro vitt skilda. Jag vill emellertid för herr Senander betyga, att det icke är sorglöshet, som föranlett utskottet att avgiva det utlåtande, som i dag ligger på bordet. Det framgår ju bland annat därav, att utskottet mycket noggrant gått igenom den långa promemoria av anklagelser, som herr Senander framställt emot de i försvaret anställda. Efter att hava genomgått detta aktstycke har utskottet funnit, att herr Senander gjort sig skyldig till generalisering av isolerade fall. Om tiden det medgäve, så skulle jag kunna tämligen väl punkt för punkt bemöta de skäl, som herr Senander byggt sina påståenden på. Jag föreställer mig emellertid, att det vore lämpligt, att vi härom hölle en liten överläggning för oss själva för att icke i onödan upptaga kammarens tid. I några fall äro emellertid herr Senanders uppgifter alltför påtagligt vilseledande, för att de skulle få stå oemotsagda.

Herr Senander har exempelvis uppgivit, att överbefälhavaren för flottan vid något tillfälle skulle telegrafiskt hava framfört sin hyllning till Hitler. Herr Senander har därvid gjort sig skyldig till en mycket ödesdiger personförväxling. Det var nämligen icke överbefälhavaren för flottan, som undertecknade det åsyftade telegrammet, utan det var en bror till honom, en f. d. officer, som är pensionerad sedan år 1930 och som är ordförande i Svensk-tyska föreningen. Har herr Senander genom sådana misstag föranletts tro att en verkligt allvarlig motsättning mellan demokratiskt statsskick och försvar råder, förstår

Ang. försvarsväsendets demokratisering. (Forts.)

jag mycket väl, att herr Senander kunnat framställa krav på sådana drastiska åtgärder, som han förordat.

Herr Senander har uppställt den frågan, om den svenska officerskåren eller dess ledare någonsin betygat sin lojalitet mot vår demokrati eller tagit avstånd ifrån de fascistiskt anstuckna officerarna. Jag föreställer mig, att så måste hava varit fallet, men det är ju, som bekant, så att det inom olika åsiktsgrupper är ytterlighetsmännen, som äro angelägnast att föra sina åsikter till forgs, under det att gemene man oftast tiger still med sin mening. Emellertid kan jag trösta herr Senander med att i första numret för innevarande år av Ny militär tidskrift, som herr Senander själv i motionen betecknat som ett mycket auktoritativt organ för det svenska försvarsväsendets personal, en rätt bestämmd lojalitetsförklaring avgivits. Man har tagit upp till behandling ett uttalande av statsministern, där denne säger: »Det är väsentligt för folkets förtroende till försvaret, att detta förtroende kan grundas på en allmän övertygelse om lojaliteten mot den demokratiska ordningen hos de vid försvarsväsendet anställda och om deras vilja att inom försvarsväsendet handla demokratiskt.» Härtill svarar Ny militär tidskrift: »Viljan att så handla finns, liksom också den av statsministern åsyftade lojaliteten; må denna deklaration anses vittnesgill, även om den kommer från en part i målet!» Herr Senander har framlagt isolerade fall av ådagalagda fascistiska sympatier. Utskottet har ansett att en sådan här deklaration avfattad av en ansvarig man i landets ledande militära tidskrift — en tidskrift, vilken herr Senander, som jag tidigare framhållit, själv betecknat såsom auktoritativ i hithörande ting — också måste tillmätas åtminstone viss grad av värde.

När herr Senander nu talar om att utskottets sorglöshet bland annat föranlett utskottet att taga avstånd från tanken på att begära en lagstiftning, som skulle möjliggöra avskedande av fascistiska och andra folkfientliga element inom försvarsväsendet, och anser, att utskottet handlat mycket oklokt, så skulle jag vilka erinra herr Senander om, att det icke är så många år sedan det — med ungefär enahanda argument som dem herr Senander nu själv använder sig av gentemot fascismen — från vissa kretsar här i vårt land restes krav på att det kommunistiska partiet skulle upplösas. Liksom vid det tillfället skedde har nu utskottet ansett sig böra avböja sådana inviter med hänvisning till att vi anse, att våra demokratiska principer äro så pass värdefulla, att vi icke äro beredda att offra dem i oträngt mål. Jag vill icke säga, att icke situationer kunna uppstå, då man kan få ge avkall på sina allra heligaste principer, men de åtgärder, som vidtagas, böra väl ändå stå i direkt proportion till det hot, som är över oss. Utskottet har verkligen icke kunnat finna, att de skäl, som herr Senander anför, tillräckligt motiverade de drastiska åtgärder, han föreslagit.

Jag skulle också kunna anföra en del rent praktiska omständigheter, som skulle göra det rätt besvärligt att genomföra den senanderska tankegången, men jag skall låta det anstå.

Jag vill i stället sluta med att säga, att när herr Senander i sin motion uttalar, att det är felaktigt att föreställa sig, att frågan om försvarets demokratisering är en fråga, som löses enbart genom att man löser rekryteringsproblemet, är jag för min personliga del fullkomligt överens med herr Senander. Jag är av den uppfattningen, att frågan om demokratiseringen av vårt försvar i stället är ett spörsmål, som nog får ses på tämligen lång sikt. Men det skulle säkerligen vara en mycket dålig start, föreställer jag mig, om man skulle begynna dessa strävanden under de förutsättningar och med de metoder, som herr Senander ansett sig böra anvisa åt oss, bortsett från, att jag icke begriper, att vårt land skulle vara betjänt av ett försvar, vars ledande

Ang. försvarsväsendets demokratisering. (Forts.)

kadrer skulle var av sådan beskaffenhet, att man icke skulle kunna tilltro dessa gängse, medborgerliga rättigheter. Det är den synpunkten, som ligger till grund för vårt uttalande, att man bör visa förtroende icke minst för dem, som skola stå i en så utsatt ställning i ett kritiskt ögonblick som vad här är fallet.

Om herr Senander ser över åt öster, skall han säkerligen finna, att militärpersoner i detta vårt grannland sannerligen icke äro utsatta för inskränkningar i sin rörelsefrihet i förhållande till andra medborgare utan snarare hava åtskilliga grader mera av rörelsefrihet än vad dessa andra kunna tänkas hava.

Vi hava, herr talman, i vårt utlåtande hänvisat till den s. k. österströmska utredningen, om vars öde man väl för närvarande ingenting med säkerhet vet. Men vi hava ansett oss kunna uttala, att man väl kan förvänta, att regeringen kommer att så långt det är möjligt söka tillmötesgå önskemålet om ett påskyndande av demokratiseringssträvandena inom försvaret. Det är uteslutande därför att vi kunnat hänvisa till detta förhållande som vi ansett oss kunna avföra även de positiva uppslag, som herr Senander delvis kommer med i sin motion.

Jag ber, herr talman, med anledning av detta få yrka bifall till det utlåtande, som avgivits och som är enhälligt.

Herr Senander: Herr talman! Jag är mycket tacksam för att få ändå ett litet, litet »bevis» på den motsatta uppfattningen hos officerskåren, nämligen det citat, som herr Nilsson anförde ur »Ny militär tidskrift». Men jag måste säga, att jag har ganska svårt att tro, att det uttalandet skulle hava ett sådant värde, som herr Nilsson tillmäter det, med den kännedom man har om den svenska officerskåren och dess inställning och, framför allt, dess politiska organisering, som visar, bara det, att den svenska officerskåren har en åskådning, som icke precis stämmer överens med de demokratiska principerna.

Om officerskåren tiger, då framstående representanter för densamma öppet och på ett utmanande sätt göra sig till tolk för frihetsfientliga idéer, måste man säga, att den icke gör sin skyldighet, därför att det är just detta, att man stillatigande åser, hur den ena militärpersonen efter den andra, till och med i framskjuten ställning, uttala sina sympatier för fascismen, det är detta, som är ägnat att undergräva förtroendet för den svenska försvarsapparaten.

Exemplet från öster är misslyckat, herr Nilsson! Om man icke kan skilja på förhållandena i Sovjet-unionen, där man störtat det kapitalistiska systemet, och förhållandena här i landet, där vi ännu hava ett sådant system, utan drager mekaniska paralleller, då har man överhuvud taget icke förstått skillnaden mellan kapitalism och socialism.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 19.

Ang. demokratisering och förenkling av statsförvaltningen. Slutligen föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 1, i anledning av väckt motion angående demokratisering och förenkling av den centrala statsförvaltningen samt under densamma sorterande verk och institutioner.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess femte tillfälliga utskott överlämnad motion, nr 4, hade herr Olsson i Stockholm *m. fl.* hemställt, att

Ang. demokratisering och förenkling av statsförvaltningen. (Forts.)
riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning och förslag till demokratisering och förenkling av den centrala statsförvaltningen samt under densamma sorterande verk och inrättningar.

Utskottet hemställde, att nu ifrågavarande motion, nr 4, ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr Olsson i Stockholm: Herr talman! Vid 1936 års riksdag framförde jag en motion i detta ärende. Motionen blev av femte tillfälliga utskottet välvilligt behandlad, och sympatier kommo även till uttryck under behandlingen av motionen i riksdagen. Därför vågade jag framföra denna motion på nytt vid innevarande års riksdag.

Nu har utskottet i år behandlat motionen på ungefär samma välvilliga sätt, som skedde vid 1936 års riksdag. Man hänvisar till det uttalande, som gjorts från utskottets sida vid detta tillfälle, och man tillägger några nya synpunkter på saken i år.

Utskottet förklarar, att den statliga förvaltningsapparaten, så långt det är möjligt, måste motsvara skäligen krav på effektivitet, och man förklarar vidare, att ett dylikt omdanings- och moderniseringsarbete pågår städse inom statsförvaltningen. Man erinrar om, att sedan frågan 1936 var uppe på riksdagens bord, hava exempelvis socialstyrelsen, pensionsstyrelsen och ett antal militära institutioner erhållit efter förhållandena bättre lämpade organisationer.

Till detta förklaras vidare från utskottets sida: »Att igångsätta en utredning av allomfattande art såsom av motionärerna föreslagits, dock utan närmare angivande av riktlinjer eller ändamål, kan enligt utskottets mening ej anses motiverat.»

Utskottet erkänner sålunda, att förenkling och modernisering av statsförvaltningens skilda organisationer och institutioner är av behovet påkallad. Man erkänner vidare, att en sådan modernisering pågår. Jag hävdade vid 1936 års riksdag och jag kan göra det i dag med ännu större skäl, att man icke löser detta problem om modernisering och förenkling av statsapparaten genom att år från år lappa på de institutioner och de organisationer, som existera. Man utbygger dem med följd att byråkratien blir ännu mera fast rotad, och följaktligen sväller också statsapparaten på ett sådant sätt, att den ej kan motsvara rimliga krav på modernitet under nu rådande förhållanden.

Det var rätt så intressant att avlyssna den debatt, som hölls för någon liten stund sedan här i andra kammaren om minskning av antalet riksdagsmän. I den diskussionen bekräftades det gång efter annan, att vad man behövde göra och vad som borde göras vore att igångsätta en utredning om en förenkling och modernisering av hela statsförvaltningen och dess apparatur. Klarast uttryckte doktor Anderson i Norrköping detta i sitt anförande, men det framfördes också från andra i debatten deltagande talare. Det är klart, att detta krav om en förenkling och modernisering av statsförvaltningsorganen allt mer och mer tränger sig fram. Det är icke bara så, att vi riksdagsmän hava en kännning av den tungroddhet, som finnes i apparaten. Vi kunna märka den rätt så ofta och många gånger rätt så intensivt. Det är också allmänheten, som kommer i beröring med statsförvaltningens olika grenar och som mycket väl märker, hur statsförvaltningen i sin helhet arbetar.

Det nämnes av utskottet, att man har sedan 1936, då frågan behandlades, bland annat ändrat förhållandena till en bättre lämpad organisation inom socialstyrelsen och pensionsstyrelsen. Ja, vi hade ju också för några dagar

Ang. demokratisering och förenkling av statsförvaltningen. (Forts.)
sedan på riksdagens bord frågan om arbetssättet i pensionsstyrelsen. Jag måste säga mig, att det är väl en något underligt funtad institution, där en pensionär skall få vänta på besked, huruvida han skall hava pension eller icke, under många månader, ja, det finnes exempel på 8, 9, 10 månader och upp till ett års tid. Det kan man icke säga är något uttryck för en modernt, snabbt och effektivt arbetande apparat. När pensionären fyller 67 år och har fått sitt medellöshetsintyg och doktorsintyg på att han är oförmögen till arbete, skall han hava sin pension. Frågan går till pensionsnämnden. Den kanske arbetar rätt snabbt. Men i pensionsstyrelsen bliva ärendena kvarliggande för lång, lång tid framåt.

Går jag till andra institutioner — jag har också tidigare givit exempel på detta — där det gäller den sociala omvårdnaden, är förhållandet ungefär likadant. Skall en, som blivit vägrad fattigvårdsunderstöd i ett fattigvårdssamhälle gå överklagningsvägen för att få sin rätt prövad, har han att vända sig till i sista instans kammarrätten. Här kan ärendet i ett sådant fall som detta bliva liggande upp till ett halvt år och mera, innan denne överklagandes rätt blir prövad av denna kammarrätt. Man måste ju också säga sig, att det kan icke vara en effektivt eller modernt arbetande institution eller apparat i statsförvaltningen.

Jag har tidigare pekat på andra liknande exempel, där förvaltningssystemet har blivit sådant, att den ena handen i förvaltningsapparaten icke riktigt vet, vad den andra handen inom samma apparat gör. Det uppstår mycket ofta dualism och kraftiga motsättningar, som den enskilde, som kommer i beröring med förvaltningssystemet, får stora besvärigheter av.

Om man nu går att lappa på det ena verket eller den ena institutionen efter den andra utan att få en översyn över det hela, då kommer man i själva verket ingenstades, utan man står stilla och stampar på samma fläck. Här har riksdagen beslutat igångsätta en utredning och en allmän översyn rörande hela vår socialpolitik. Man har ansett det vara riktigt att se efter, hur det verkar på de olika områdena i socialpolitiskt avseende. Men när det kommer till förvaltningsapparaten — det viktigaste av allt i staten — ja, då vill man icke vara med om en sådan där översyn. Då vill man icke vara med om en utredning, där man tar det hela i betraktande och undersöker, vad som skall kunna göras.

Det är klart, att här finnas institutioner, som arbeta långt ifrån smidigt. Man kan göra det spörsmålet, i vilken beroendeställning den ena institutionen står till den andra, exempelvis byggnadsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i förhållande till varandra. Jag kan räkna upp en mängd sådana. Man måste komma till någon rätsida på allt detta. Men då går det ej att göra som utskottet rekommenderar och som man tidigare sagt: att taga en organisation eller ett system i taget, utan man måste hava en grundlig översyn över det hela.

Vid 1936 års riksdag — och det var väl mycket därför som jag vågade komma igen vid innevarande års riksdag — uppträdde en av statsrevisorerna herr Hage och förklarade, att i många avseenden vore det nödvändigt att erhålla en dylik utredning. Han pekade särskilt på några eller i varje fall någon institution, som han ansåg vara synnerligen gammalmodig i sitt arbetsätt och som borde moderniseras.

Nu har utskottet — och det brukar vara vanligt, då det kommer en enskild eller enskilda motionärer — också som skäl för sitt avslagsyrkande på motionen förklarat, att motionärerna icke angivit några närmare riktlinjer för hur de tänkt sig denna utredning. Ja, jag måste säga, att det är att ställa litet för stora krav på enskilda motionärer ifrån ett utskotts sida. Skulle jag

Ang. demokratisering och förenkling av statsförvaltningen. (Forts.)

kunna hava gjort — vilket ju är otänkbart — en utredning och dragit upp riktlinjer för hur utredningen skulle vara, då hade jag aldrig behövt gå till femte tillfälliga utskottet och begära dess stöd för en utredning i frågan. Då hade jag ju kunnat igångsätta den själv och motionsvägen framföra min uppfattning i riksdagen. Men det var det jag icke kunde och icke mina medmotionärer heller. Vi kunde icke göra en så omfattande utredning som här är ifrågasatt. Därför begärde vi hos riksdagen, att den skulle understödja kravet på en utredning. Man borde kunna få sakkunniga, som grepe sig an med denna fråga. Och vill icke riksdagen i dag taga frågan från mina utgångspunkter, är jag livligt övertygad om att riksdagen en dag står inför det faktum, att apparaturen har svällt ut över alla gränser och riksdagen blir nödsakad att gripa in med hårdhandskarna för att modernisera, effektivisera och göra hela statsförvaltningen till en snabbt och smidigt arbetande apparat och institution. Men det är alltid bättre att dämna i bäcken än i ån. Redan nu är tillståndet sådant, att något måste göras.

Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den av mig med flera framlämnade motionen.

Herr Wallén: Herr talman! Motionären har här huvudsakligen kritiserat den långsamhet, med vilken olika ämbetsverk i vissa fall arbeta. Det är också riktigt, att så är förhållandet i vissa fall. Men då motionären här samtidigt talar om, att det är alltför mycket ämbetsmän och han tydligtvis vill rationalisera och minska deras antal, så går han ju, såvitt jag kan finna, på motiv, som slå ihjäl varandra. Vi få väl ändå vara ense om, att den svenska statsförvaltningen arbetar effektivast och snabbast av flertalet statsförvaltningar i Europa och att tjänstemännen i allmänhet också äro dugligast av tjänstemän i olika länder. Man står faktiskt inför den frågan att antingen öka ut tjänstemannaantalet eller också se till, att man nöjer sig med vad som är lämpligt och rimligt.

Emellertid hava ju statsrevisorerna påpekat vissa förhållanden, och herr Hage liksom också herrar Österström och Bergvall hava väckt motioner, som ledde till att statsutskottet förordade och riksdagen beslöt skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, vilka åtgärder som lämpligen låta sig genomföra för åstadkommande av en rationalisering av arbetsmetoder och arbetsformer i syfte att snabbt vinna åsyftade arbetsresultat. Jag hänvisar till statsutskottets utlåtande nr 144. Då riksdagen alltså har godkänt en sådan skrivelse och initiativet alltså bör komma från Kungl. Maj:ts sida, har utskottet icke ansett sig ha någon anledning att förordade en ny utredning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets enhälliga hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 20.

Till bordläggning anmälades:

statsutskottets utlåtande, nr 47, i anledning av vissa i statsverkspropositionen under andra huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1938/39;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av väckt motion angående viss ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster;

nr 12, i anledning av väckt motion angående jämställande i rättsligt avseende av barn utom äktenskap med barn inom äktenskap;

nr 13, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om adoption;

nr 14, i anledning av väckt motion om utredning rörande legalisering i större utsträckning av varaktiga förbindelser av äktenskapslig natur;

nr 15, i anledning av väckt motion angående konsolidering av industri- och handelsföretag till mötande av en kommande lågkonjunktur; och

nr 16, i anledning av väckt motion angående ändring i visst avseende av gällande bestämmelser om val av nämndemän och om val av ägodelningsnämndemän.

§ 21.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet:

nr 56, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 5 mars 1937 (nr 61) angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett den 5 november 1937 mellan Sverige och Siam avslutat vänskaps-, handels- och sjöfartsavtal;

från bevillningsutskottet:

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande; samt

från bankoutskottet:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 4 juni 1937 (nr 305) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

§ 22.

Justerades protokollsutdrag.

§ 23.

Avgåvos följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 74, med förslag till avtal med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, nämligen:

nr 359 av herr *Åqvist*;

nr 360 och 361 av herr *Hage m. fl.*;

nr 362 av herrar *Viklund* och *Hage*; och

nr 363 av herr *Hagberg* i Luleå *m. fl.*

Vidare avgåvos följande motioner, nämligen av

herr *Andersson* i Falkenberg *m. fl.*, nr 364, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 101, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 35 § lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker; och

herr *De Geer* i Lesjöfors, nr 365, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 93, med förslag till lag om den 1 majs likställande i vissa hänseenden med allmän helgdag.

Samtliga ovannämnda motioner bordlades.

§ 24.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

	under	4	dagar	fr. o. m.	den	25	febr.,
fru <i>Nordgren</i>	»	2	»	»	»	28	»
herr <i>Åkerström</i>	»	4	»	»	»	25	»
» <i>Holm</i>	»	4	»	»	»	25	»
» <i>Nolin</i>	»	8	»	»	»	26	»
» <i>Hansson</i> i Hönö	»	3	»	»	»	25	»
» <i>Persson</i> i Vinberg	»	4	»	»	»	25	»
» <i>Isacsson</i>	»	4	»	»	»	24	»
» <i>Hällgren</i>	»	5	»	»	»	24	»
» <i>Pettersson</i> i Norregård	»	4	»	»	»	25	»
» <i>Svensson</i>	»	5	»	»	»	25	»
» <i>De Geer</i> i Hanaskog	»	6	»	»	»	28	»
» <i>Strindlund</i>	»	6	»	»	»	25	»
» <i>Pettersson</i> i Dahl	»	3	»	»	»	25	»
» <i>Andersson</i> i Falkenberg	»	4	»	»	»	24	»
» <i>Andersson</i> i Lindome	»	6	»	»	»	24	»
» <i>Persson</i> i Norrby	»	4	»	»	»	26	»
» <i>Johansson</i> i Norrfors	»	3	»	»	»	25	»
» <i>Gardell</i>	»	6	»	»	»	26	»
» <i>Lindén</i>	»	4	»	»	»	25	»
» <i>Andersson</i> i Löbbo	»	4	»	»	»	25	»
» <i>Pettersson</i> i Rosta	»	3	»	»	»	24	»
» <i>Herou</i>	»	3	»	»	»	24	»
» <i>Lövgren</i>	»	5	»	»	»	24	»
» <i>Eriksson</i> i Toftered	»	7	»	»	»	26	»
» <i>Hermansson</i>	»	3	»	»	»	26	»
» <i>Norén</i>	»	5	»	»	»	1 mars,	
» <i>Wallén</i>	»	2	»	»	»	24 febr.,	
» <i>Sundström</i> i Skövde	»	3	»	»	»	24	»
» <i>Hagberg</i> i Luleå	»	6	»	»	»	24	» och
» <i>Spångberg</i>	»	2	»	»	»	28	»

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.10 e. m.

In fidem
Sune Norrman.